

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра англійської філології та світової літератури

**СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ МОВИ АНГЛІЙСЬКИХ
АРИСТОКРАТІВ ХІХ СТ. В МОДЕЛІ ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ ЗА
РОМАНОМ В. ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРОК МАРНОСЛАВСТВА» В
ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ**

Кваліфікаційна робота
здобувачки освітнього ступеня «магістр»
6ІІ групи факультету української
мови та іноземної філології
спеціальності: 014 Середня освіта
предметної спеціальності: 014.021
Англійська мова та зарубіжна література
освітньої програми: Середня освіта:
англійська мова та зарубіжна література
Тімофєєвої Вікторії Олександрівни
Керівник д.філол.н., проф. Шевчук Т.С.
Рецензент: к.філол.н., доц. Шавловська Т.С.

Робота допущена до захисту
на засіданні кафедри англійської філології
та світової літератури

протокол № _____ від « ____ »
_____ 20 ____ р.

Завідувач кафедри

(підпис) _____ (прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний
захист на відкритому засіданні
ЕК

« ____ » _____ 20 ____ р.

Оцінка _____
(за стобальною шкалою) _____ (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

(підпис) _____ (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. РОМАН В. ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРОК МАРНОСЛАВСТВА» ЯК ЕНЦИКЛОПЕДІЯ АНГЛІЙСЬКОГО ЖИТТЯ ХІХ СТ.....	10
1.1. Художні відкриття В. Теккеря в контексті розвитку реалістичної англійської літератури середини ХІХ ст.....	10
1.2. Естетична проблематика роману В. Теккеря «Ярмарок марнославства».....	14
1.3. Галерея художніх образів в романі В. Теккеря «Ярмарок марнославства».....	17
РОЗДІЛ II. СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ МАРКЕРИ МОВИ АНГЛІЙСЬКИХ АРИСТОКРАТІВ ХІХ СТ. В РОМАНІ В. ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРОК МАРНОСЛАВСТВА».....	28
2.1. Лексичні особливості.....	28
2.2. Граматичні конструкції.....	33
2.3. Прагматичні характеристики.....	39
РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ ЗА РОМАНОМ В. ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРОК МАРНОСЛАВСТВА» В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ.....	47
3.1. Інтегрований урок зарубіжної літератури як вид діяльності.....	47
3.2. Культурологічна картина вікторіанської Англії	51
3.3. Історико-географічний контекст подій.....	58
3.4. Соціолінгвістична складова роману.....	62
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76
ДОДАТОК. Робочий лист до інтегрованого уроку за темою: «Мандри героїв — шлях через Європу марнославства».....	82

ВСТУП

Художня література, як дзеркало свого часу, дає змогу дослідити мовні особливості представників певних соціальних верств. Роман Вільяма Мейкпіса Теккеря (1811-1863) «Ярмарок марнославства» (1848) є знаковим твором вікторіанської доби, в якому з особливою майстерністю відтворено соціальні реалії тогочасної Англії. Завдяки багатству мовних характеристик персонажів, різноманітності стилістичних прийомів і тонкому відчуттю іронії, цей твір становить цінне джерело для соціолінгвістичного аналізу. Мова є не лише засобом комунікації, а й важливим інструментом соціальної ідентифікації. Соціолінгвістика – галузь мовознавства, що вивчає взаємозв'язок між мовою та соціальними структурами, – дозволяє простежити, як мовні особливості відображають соціальний статус, приналежність до певного класу чи прошарку, а також систему цінностей та норм певної епохи. У цьому контексті особливу зацікавленість викликає мова англійських аристократів ХІХ століття – соціальної групи, яка відіграла провідну роль у формуванні культурних і мовних стандартів вікторіанської Англії.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до міждисциплінарних студій, що поєднують лінгвістику, літературознавство та соціальні науки, а також потребою глибшого розуміння мовної динаміки в історичному контексті. Роман «Ярмарок марнославства» В. Теккеря є програмним твором зарубіжної літератури в профільній школі, рекомендований МОН України для додаткового читання. Це означає, що вчитель зарубіжної літератури має сам визначитися з методикою його аналізу на уроці (за вибором учителя) або факультативному занятті. На наш погляд, цей твір є потужним джерелом провадження інтегративного підходу до його вивчення, адже інтеграція як дидактичний принцип сучасної освіти передбачає поєднання знань з різних предметів для формування цілісного уявлення про складні явища культури, суспільства й мови. У цьому контексті інтегрований

урок за романом В. Теккерея «Ярмарок марнославства» у профільній школі є ефективною формою організації навчального процесу, яка поєднує літературознавчий, лінгвістичний, культурологічний та соціолінгвістичний компоненти.

Методична доцільність інтеграції полягає у формуванні міжпредметних компетентностей учнів, які можуть аналізувати художній текст не лише як літературне явище, але й як джерело соціокультурної та мовної інформації, що сприяє розвитку критичного мислення, вміння зіставляти, інтерпретувати, робити висновки. Такий підхід сприятиме поглибленню розуміння історико-культурного контексту епохи, оскільки роман Теккерея «Ярмарок марнославства» є дзеркалом вікторіанського суспільства з його класовою ієрархією, моральними нормами й соціальними суперечностями. Соціокультурна складова дослідження поглибить знання учнів з історії, соціології, етики. Розвиток соціолінгвістичної спостережливості дозволить познайомитися з мовними маркерами соціального статусу, аналізувати мовлення персонажів різних прошарків, зіставити мовну поведінку героїв із сучасними нормами мовного етикету та стилістики.

Велике значення має можливість залучення автентичного матеріалу для мовного аналізу. Мова оригінального тексту В. Теккерея містить багатий арсенал засобів вираження соціальної належності, іронії, стилістичних відтінків, що робить роман ідеальним матеріалом для поглибленого вивчення англійської мови на профільному рівні. Використання різних типів діяльності – читання, мовленнєва практика, аналіз персонажів, дискусії, проєктна робота – сприяє активній участі учнів, підвищенню зацікавленості у вивченні не лише мови, а й літератури, культури. Таким чином, інтегрований урок на базі «Ярмарку марнославства» дасть змогу реалізувати принципи особистісно орієнтованого навчання, компетентнісного підходу, а також забезпечити глибше засвоєння як філологічного, так і соціокультурного змісту твору, що

особливо актуально для профільної школи, де вивчення літератури й мови має бути аналітичним, критичним і міждисциплінарним.

Метою кваліфікаційної роботи є виявлення та характеристика соціолінгвістичних особливостей мови англійських аристократів ХІХ століття на основі аналізу мовлення персонажів роману В. Теккеря «Ярмарок марнославства» для методичної розробки інтегрованого уроку з його вивчення у профільній школі в рамках курсу зарубіжної літератури.

Досягнення мети обумовлює розв'язання таких **завдань**:

- 1) проаналізувати літературознавчий контекст твору;
- 2) окреслити соціолінгвістичні маркери роману;
- 3) створити методичні рекомендації для проведення інтегрованого уроку за романом В. Теккеря «Ярмарок марнославства».

Об'єкт дослідження – соціокультурна складова роману В. Теккеря «Ярмарок марнославства» як методична модель інтегрованого уроку за твором письменника.

Предмет дослідження – лексичні, граматичні та прагматичні риси, що позначають соціальну приналежність, виховання, освіченість і ціннісні орієнтири аристократичного прошарку в романі В. Теккеря «Ярмарок марнославства».

Огляд наукових праць з теми дослідження. Соціолінгвістичний аналіз художньої літератури як джерела мовної та соціальної інформації є перспективним напрямом міждисциплінарних досліджень, що поєднують лінгвістику, літературознавство та соціальні науки. В них мова розглядається не лише як засіб комунікації, але й ключовий інструмент конструювання соціальної реальності. У межах соціолінгвістики особливу увагу приділяють вивченню того, як мовні особливості індивідів корелюють із соціальними показниками: віком, статтю, освітою, регіональним походженням, а також соціальним статусом [4], [6], [7], [8]. Соціальний стан, у свою чергу, є складною категорією, яка охоплює рівень доходу, професію, престиж, освіту

та інші соціальні характеристики. Мовлення представників різних соціальних верств відрізняється за лексичними, фонетичними, граматичними та прагматичними параметрами, що дозволяє ідентифікувати соціолінгвістичні маркери як важливий індикатор соціального розшарування.

Питання мовної варіативності в соціальному контексті є одним із ключових напрямів сучасної соціолінгвістики. Дослідження соціолінгвістичних маркерів соціального стану почали активно розвиватися у другій половині ХХ століття завдяки роботам таких учених, як Вільям Лабов [6], Петер Традгілл [13], Джанет Голмс [4] та ін. Їхні праці заклали теоретичне підґрунтя для розуміння того, як соціальні чинники впливають на мовні варіації. Так, Вільям Лабов у своїх роботах довів, що фонетичні варіації у вимові можуть бути маркерами соціального класу. Його спостереження за вживанням посталвеолярного [r] у нью-йоркських універмагах показали, що представники вищих соціальних верств частіше дотримуються «престижної» вимови [6]. Подібні висновки зробив і Петер Традгілл, аналізуючи діалектну мову у Норвічі (Велика Британія), де мовні особливості чітко корелювали із соціальною стратифікацією [13].

Сучасні соціолінгвісти не обмежуються лише аналізом фонетичних чи морфологічних варіацій, а враховують прагматичні та дискурсивні стратегії, які використовують мовці для репрезентації або маскуванню свого соціального статусу. В роботі Сюзани Ромейн «Language in Society» (2000) увагу акцентовано на тому, що мовна поведінка є інструментом соціальної ідентифікації, а не лише відображенням зовнішніх обставин [9]. В українській соціолінгвістиці питання соціальних маркерів у мові досліджувалися менш системно, проте праці О. Слободяна [54], [55], Л. Масенко [37], [38], Н. Хобзей [60], [61] та ін. вказують на існування виразної соціолінгвістичної диференціації в межах українського мовного простору. Особливий інтерес становлять дослідження мовної ситуації в умовах двомовності, урбанізації та

пострадянських трансформацій, що створюють складний фон для аналізу соціальних мовних маркерів [37], [61].

Стосовно творчості Вільяма Теккерея, дослідження здебільшого зосереджувалися на сатиричній природі тексту, психологічній мотивації героїв та соціальній критиці (Л. Поліщук, О. Линтвар та ін.). Проте лінгвістичний аспект, зокрема роль мовлення як засобу демонстрації або приховування соціального статусу, досліджено недостатньо. У той час як персонажі роману активно використовують мовні стратегії для конструювання власного статусу, соціолінгвістичний аналіз цього явища залишається малорозробленим. Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю поєднання літературознавчого та лінгвістичного підходів для глибшого розуміння соціальної функції мови в художньому дискурсі Теккерея.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження та реалізації моделі інтегрованого уроку було застосовано комплекс взаємопов'язаних методів, серед яких: теоретичні методи, методи лінгвістичного аналізу та методи педагогічного дослідження. *Аналіз наукової літератури* з соціолінгвістики, лінгвостилістики, методики викладання англійської мови та зарубіжної літератури потрібен для визначення понятійного апарату, класифікації мовних ознак соціальної стратифікації. *Контент-аналіз* роману «Ярмарок марнославства» забезпечить виявлення лінгвістичних маркерів соціального статусу, типових для мови аристократії XIX століття (лексика, синтаксис, прагматичні характеристики). *Стилістичний аналіз мовлення* персонажів сприятиме вивченню індивідуально-авторської стилізації соціальних прошарків, зокрема мови аристократії. *Порівняльний аналіз* мовних характеристик персонажів різного соціального походження застосовується з метою виявлення ознак соціолінгвістичної диференціації. *Прагматичний аналіз* діалогів — для вивчення мовної поведінки в соціальних контекстах (етикет, мовна ввічливість, конотації владності тощо). *Моделювання*

інтегрованого уроку проводиться на основі принципів CLIL (Content and Language Integrated Learning) та міжпредметної інтеграції.

Практична цінність дослідження. Результати проведеної роботи можуть бути використані в курсі Зарубіжна література в старших класах ЗЗСО.

Апробація дослідження. Основні тези кваліфікаційної роботи було апробовано на чотирьох науково-практичних конференціях: X Всеукраїнська науково-практична конференція «Науковий пошук студентів та аспірантів XXI ст.: сучасні проблеми та тенденції розвитку гуманітарних і соціально-економічних наук» з нагоди Всесвітнього дня науки в ім'я миру та розвитку (ІДГУ, 15 листопада 2024 р.); IX Всеукраїнська науково-практичної конференція молодих вчених та студентів з нагоди Всеукраїнського дня науки «Пріоритетні напрями європейського наукового простору: пошук студента» (ІДГУ, 16 травня 2025 року, м. Ізмаїл); Міжнародна наукова інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав, 30 квітня 2025); Міжнародна наукова конференція «The Danube – Axis of European Identity» (Галац, 29 червня 2025).

Основні тези кваліфікаційної роботи також було відображено у двох публікаціях:

1) Тімофєєва В. Соціолінгвістичні маркери соціального стану в романі В. Теккеря «Ярмарок Марнославодства». *Матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації»*. Переяслав, 2025. Вип. 116. С. 200-203.

2) Тімофєєва В. Інтегрований урок за романом В. Теккеря «Ярмарок марнославодства» в профільній школі. *Науковий пошук студента: Зб. наук. праць*. Вип. 11. Ізмаїл, 2025.

Структура роботи. Кваліфікаційне дослідження складається зі Вступу, трьох розділів, Висновків, Списку використаної літератури та Додатків.

РОЗДІЛ І.

РОМАН В. ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРОК МАРНОСЛАВСТВА» ЯК ЕНЦИКЛОПЕДІЯ АНГЛІЙСЬКОГО ЖИТТЯ ХІХ СТ.

1.1. Художні відкриття В. Теккерей в контексті розвитку реалістичної англійської літератури середини ХІХ ст.

Вільям Мейкпіс Теккерей – один із чільних представників англійського реалізму ХІХ століття. Його творчість стала значущим внеском у розвиток реалістичного роману, а художні відкриття Теккерей суттєво вплинули на літературну традицію не лише Великої Британії, а й всієї європейської культури. Реалізм – це один із провідних напрямів у європейській літературі ХІХ століття, який виник як реакція на емоційну піднесеність і фантастичність романтизму. «В англійській літературі реалізм набув особливої ваги в другій половині ХІХ століття, коли суспільні трансформації, пов'язані з індустріалізацією, урбанізацією та формуванням середнього класу, вимагали нового художнього осмислення дійсності. Письменники-реалісти прагнули не лише правдиво змалювати навколишній світ, а й критично проаналізувати суспільні явища, висвітлюючи суперечності сучасного життя» [10, с. 679].

Центральним завданням реалізму стало відображення «типових характерів у типових обставинах». Це означало, що герой реалістичного твору вже не був винятковим або героїчним — навпаки, він виступав як представник певної соціальної групи, чії вчинки зумовлені конкретними історичними й соціальними умовами. Замість надзвичайних подій і пригод, характерних для романтизму, реалісти зосереджувалися на повсякденному житті, деталях побуту, моральних конфліктах, що виникали в реальному суспільному контексті.

В англійській літературі реалізм розвивався на ґрунті романної традиції ХVІІІ століття (романи Генрі Філдінга, Семюела Річардсона), але справжній

розквіт цього напрямку припав на вікторіанську епоху. Провідними представниками англійського реалізму стали Чарльз Діккенс, Вільям Мейкпіс Теккерей, Джордж Еліот (псевдонім Мері Енн Еванс) та Томас Гарді.

Чарльз Діккенс – один із найвпливовіших реалістів свого часу – прославився здатністю поєднувати глибоку соціальну критику з емпатійним ставленням до своїх героїв. Його романи «Олівер Твіст», «Домбі і син», «Холодний дім» викривають несправедливість соціальних інститутів, зокрема системи освіти, правосуддя, капіталістичних відносин. У творах Діккенса гіперболізовані, гротескні образи сусідує із проникливими психологічними портретами, а художня деталь виконує важливу соціальну функцію.

Іншим важливим письменником-реалістом був Вільям Теккерей, який зосереджувався не стільки на соціальній боротьбі, скільки на викритті морального обличчя англійського суспільства. У романі «Ярмарок марнославства» він зобразив аморальність, лицемірство, кар'єризм як головні риси буржуазної культури. Стиль Теккерей відзначається сатиричністю, глибокою іронією та новаторською формою оповіді з активною присутністю всевідаючого оповідача.

Реалізм Джордж Еліот вирізнявся інтелектуальною глибиною та увагою до внутрішнього світу персонажів. У її романах, таких як «Міддлмарч» чи «Сайлас Марнер», особисті драми героїв переплітаються з глибокими соціально-етичними проблемами: зіткнення ідеалів і реальності, втрата і пошуки віри, моральна відповідальність людини.

Наприкінці XIX століття реалізм в англійській літературі еволюціонує в натуралізм, як у творах Томаса Гарді, де людське життя дедалі частіше подається як зумовлене природними, соціальними та фатальними силами. Його романи («Тес із роду д'Ербервіллів», «Мер Кестербріджа») глибоко трагічні, песимістичні, але зберігають вірність реалістичному підходу до опису дійсності [10].

Отже, англійський реалізм став не просто художнім напрямом, а способом пізнання світу. Він сформував новий тип читача — критично мислячого, чутливого до соціальної несправедливості, здатного до моральної рефлексії. «Значення англійського реалізму полягає в тому, що він не лише правдиво змалював свою епоху, а й поставив питання, що залишаються актуальними донині: про ціну прогресу, відповідальність особистості та справедливість у суспільстві» [10, с. 750].

Автор «Ярмарку марнославства» створив унікальну художню модель світу, в якій поєднав сатиричне викриття буржуазного суспільства з глибоким психологізмом, соціальною аналітикою та новими підходами до зображення персонажа. Однією з головних художніх інновацій В. Теккерея було введення всевідаючого оповідача, який не лише розповідає історію, але й постійно коментує події, звертається до читача, оцінює вчинки героїв і саму дійсність. Такий прийом дозволяє не лише наблизити читача до авторської позиції, а й створює ефект дистанціювання, який сприяє критичному сприйняттю зображеного світу. У романі «Ярмарок марнославства» оповідач виступає як своєрідний конференсьє, що веде глядача ярмарком людських слабкостей, позбавленим ідеалів.

Теккерей значною мірою відходить від романтичної традиції ідеалізації персонажів. Його герої – не виняткові індивіди, а типові представники свого часу, сформовані умовами буржуазного суспільства. Найяскравішим прикладом є Беккі Шарп – одна з перших у світовій літературі жінок-антигероїнь. Її образ суперечливий, неоднозначний і реалістичний: вона розумна, амбітна, цинічна, водночас приваблива і морально сумнівна. Через її історію Теккерей демонструє, як соціальні амбіції й суспільна ієрархія формують поведінку особистості, часто призводячи до втрати моральних орієнтирів [10].

Ще одним важливим відкриттям Теккерея є критика соціальної структури англійського суспільства – в першу чергу, виявлення його лицемірства,

формалізму та гонитви за зовнішніми атрибутами успіху. Автор викриває буржуазну моральність, що ґрунтується на культурі грошей, становища, видимості респектабельності. Теккерей не пропонує простих відповідей або альтернатив: його реалізм полягає у прагненні до правди, навіть якщо ця правда гірка й розчаровує.

«В основі роману є іронія, яка є художнім вираженням авторського сприйняття, продемонстрованого у вигляді контекстуальної і текстової категорій. У романі автор з іронією описує сімейно-особистісні відносини, де особливо чітко проглядається етичний аспект буття. Іронічні етичні оцінки письменника, а саме неприйняття будь-яких проявів позерства, фальші, штучності допоможуть читачам виокремити власні критерії добра і краси. Саме тому, роман В. Теккерей «Ярмарок марнославства» не втратив гостроти свого звучання. Гостре жало пера письменника не щадить нікого, однаково висміюючи і сліпу любов, і добровільне рабство, і способи побудови кар'єри в суспільстві, і марнославство самих представників цього суспільства. Таким чином, роман являє собою сукупність жанрів, що дозволяє автору жонґлювати ними, розкриваючи характер персонажів і формуючи власний індивідуальний стиль» [46, с. 26-27].

Варто зазначити також увагу Теккерей до повсякденності як художньої категорії. У його романах зображуються не виняткові події, а звичайне життя – з його буденними клопотами, розчаруваннями, дрібними радощами. Ця буденність не применшує драматизму зображеного, а навпаки – надає йому глибини, бо саме в ній найвиразніше виявляється істинна сутність персонажів.

На завершення слід підкреслити, що художні відкриття В. Теккерей – це не лише інноваційні стилістичні прийоми, а й нове етичне бачення людини в соціумі. Його реалістична проза – це не тільки відображення дійсності, але й її критичне осмислення. Завдяки цьому творчість Теккерей зберігає актуальність і сьогодні, нагадуючи про складність людської природи і неоднозначність соціальних процесів.

1.2. Естетична проблематика роману В. Теккерей «Ярмарок марнославства»

Роман Вільяма Мейкпіса Теккерей «Ярмарок марнославства» розкриває соціальні й моральні конфлікти вікторіанського суспільства та порушує глибокі естетичні питання, пов'язані з природою мистецтва, способом зображення дійсності, роллю автора та особливостями художньої форми. Саме тому естетична проблематика роману заслуговує окремої уваги, адже вона є ключем до розуміння як поетики твору, так і творчої інтенції автора.

Одна з центральних естетичних особливостей роману – це свідомо відмова від романтичної ідеалізації світу та персонажів. У підзаголовку твору – «роман без героя» – Теккерей окреслює своє завдання як протилежне до романтичної традиції, де центральна фігура зазвичай наділена винятковими якостями. Його персонажі — це «звичайні» люди, нерідко дріб'язкові, егоїстичні, здатні до лицемірства та самообману. Художнє зображення життя у творі постає як сатиричне дзеркало буржуазного суспільства, а сам роман перетворюється на форму морально-естетичного судження над суспільною дійсністю.

Образ ярмарку, винесений у назву роману Вільяма Теккерей «Ярмарок марнославства», є ключовою художньою метафорою, що визначає філософсько-естетичне бачення світу автором. Цей образ має глибоке символічне значення і водночас є структурною основою всього твору, відбиваючи головну ідею: життя як виставу, де людські вчинки й устремління керуються не внутрішніми моральними принципами, а прагненням до зовнішнього успіху, статусу, слави.

Сам термін «ярмарок марнославства» (англ. Vanity Fair) походить із пуританського роману Джона Беньяна «Подорож палігрима», де ярмарок символізує світські спокуси, що відволікають людину від духовного шляху. Теккерей переосмислює цей образ у світському, реалістичному контексті,

змальовуючи сучасне йому англійське суспільство як морально знецінений простір, де все продається: репутація, шлюб, дружба, навіть почуття [10].

Ярмарок у романі постає не як конкретне місце, а як метафора всього соціального простору, в якому живуть персонажі. Усі герої – від Беккі Шарп до Родона Кроулі, від родини Седлі до представників аристократії — залучені до цієї гри престижу, і всі вони, так чи інакше, прагнуть вигідно «продати» себе. Теккерей зображує світ, де головну цінність мають гроші, походження, зв'язки, а не моральні якості чи щирість.

У межах цієї метафори життя стає театром, а люди – акторами, що грають ролі, пристосовуючись до очікувань інших. Беккі Шарп – яскравий приклад: вона змінює маски, користується шармом, лестощами, маніпуляціями, щоб здобути місце в «ярмарковому» світі. Автор, однак, не створює карикатурних образів – навпаки, показує, що більшість персонажів є водночас жертвами і гравцями у цьому безконечному соціальному спектаклі.

Завдяки метафорі ярмарку Теккерей не лише сатирично осмислює суспільство, а й ставить важливі філософські питання про сенс життя, справжні й фальшиві цінності, природу успіху. Світ «Ярмарку марнославства» позбавлений справжніх героїв, адже у ньому немає місця ідеалам – лиш комерція, удавання, марнославство. У цьому полягає суть реалістичної поезики автора: показати не світ, яким він мав би бути, а світ, яким він є.

Таким чином, образ ярмарку як метафора світу – не лише тематичний центр роману, а й естетичний інструмент, який дозволяє Теккерею виявити глибинну моральну порожнечу англійського буржуазного суспільства. Завдяки цій метафорі роман перетворюється на масштабну сатиричну панораму, у якій кожен читач упізнає риси свого часу.

Важливою рисою естетики Теккерей є активна роль оповідача. Автор постійно втручається в хід розповіді, коментує події, звертається до читача, іронізує, деконструє ілюзію художньої правдоподібності. Така метанаративна стратегія руйнує ілюзію автономного художнього світу й

постійно нагадує читачеві, що перед ним – літературна умовність. Тим самим Теккерей створює естетику дистанції – засіб критичного осмислення не лише зображуваного, а й самого процесу зображення.

Іронія – ще один ключовий елемент естетики роману. Вона присутня як у характеристиках персонажів, так і в змалюванні ситуацій, стилістичних прийомах, грі з жанровими формами. Іронія не просто розважає читача, вона виконує функцію інтелектуального аналізу, оголює суперечності між зовнішнім і внутрішнім, між формою та суттю. Саме іронічне дистанціювання дозволяє авторові уникнути моралізаторства й водночас зберегти моральну позицію.

«Сатиричний момент без елементів фантастики, але з присутньою помірною гіперболізацією суттєво загострює негативні якості героїв. Задля посилення сатиричного ефекту Теккерей використовував новаторських прийом включення в систему образів роману образ автора, який спостерігав за подіями, що відбувалися, а також надавав свої коментарі діям, вчинкам, судженням діючих осіб. Авторський коментар, його іронія допомагають виявити все комічне, жахливе, безглузде і жалюгідне, все, що відбувається на сцені театру маріонеток, посилює сатиричне звучання роману. У структурі образів гротеску немає, але є гротеск у ситуаціях. Серед мовних засобів, які характеризують описуваний роман, варто зазначити іронію, її найвищий рівень – сарказм, комічна побудова діалогів, оксюморон, комічні порівняння» [32, с. 5]

Особливу естетичну цінність становить і мова роману. Стиль Теккерей поєднує літературну витонченість із побутовими, розмовними інтонаціями. Опис деталей, зовнішності, інтер'єру, манер — це не просто прикраса, а важливий інструмент створення реалістичної картини життя. За допомогою дрібниць автор змальовує соціальні типи, викриває фальш, показує справжні мотивації поведінки.

Отже, естетична проблематика роману «Ярмарок марнославства» – це поєднання соціального реалізму, сатиричного бачення світу, іронічного оповідання та моральної рефлексії. Суттєвим естетичним відкриттям Теккерера є образ ярмарку як метафора світу. Усі персонажі – учасники цього ярмарку, де продаються не речі, а честолюбство, статус, вигідні шлюби, престиж. Такий алегоричний принцип зображення надає твору філософської глибини, підкреслюючи марноту людських прагнень, коли вони позбавлені морального ґрунту. Саме в цій метафорі проявляється глибоко естетичне осмислення життя як театру, гри, де люди грають ролі, втрачаючи справжнє «я». Теккерей руйнує романтичні ілюзії, створює нову естетику реалістичного письма, у центрі якої — не винятковий герой, а суспільство як театр лицемірства й марноти. Його твір перетворюється на морально-філософське осмислення природи людських вчинків, на естетичний аналіз самого буття. Завдяки цьому роман і досі залишається актуальним і глибоко сучасним.

1.3. Галерея художніх образів в романі В. Теккерера «Ярмарок марнославства»

Роман Вільяма Мейкпіса Теккерера «Ярмарок марнославства» – це не лише соціальна сатира чи критика моралі вікторіанської Англії, але й своєрідна панорама людських характерів. Автор свідомо вибудовує *галерею художніх образів*, що репрезентують різні соціальні типи, риси епохи, моральні й психологічні суперечності. Вони не ідеалізовані — навпаки, суперечливі, складні, з виразними слабкостями й вадами. Така глибина зображення характерів є однією з головних художніх переваг твору. Як зазначає провідна українська дослідниця, О.М. Линтвар, роман Вільяма Теккерера «Ярмарок марнославства» це – «роман-огляд, де вирішальна сюжетна роль належить не тільки автору, а й герою авантюрної (кар'єрної)

долі, непередбачувані повороти якої відкривають для письменника можливість дати збірну картину суспільства» [35, с. 5].

Найяскравішим і найскладнішим персонажем є **Ребекка Шарп** — амбітна, розумна, цинічна, чарівна і безпринципна: «Miss Rebecca Sharp, or Becky, as her intimates might call her (though beware! She is not to be trusted with intimacy lightly), was a young lady of rather petite stature, with reddish-gold hair, bright green eyes that sparkled with wit — or mischief, depending on whom you ask — and a complexion that, though not of the fashionable milk-and-roses variety, held a certain captivating clarity. Her features were sharp — much like her mind — and her smile, though charming, had in it the curl of calculation» [12].

Образ Беккі став новим в англійській літературі XIX ст. типом героїні як виклик традиційному уявленню про жіночу роль у суспільстві. Вона не жертва обставин, а активна учасниця «ярмарку», яка чудово розуміє його правила й уміло ними користується. Героїня маніпулює людьми, маскується, грає соціальні ролі. Водночас Теккерей не засуджує її однозначно: її прагнення до самореалізації – це своєрідна відповідь на обмеження, які суспільство накладає на жінок. Так, Беккі стає символом енергії без моралі, розуму без сумління. «Miss Sharp possessed that most dangerous of female weapons: self-possession. She never blushed unless she chose to; she wept only when it served her; and she could feign innocence with such art that even a bishop might have been moved. As for her disposition, I regret to inform you, dear reader, that virtue was not Becky's foremost concern. Ambition was her compass, cleverness her map, and society her battlefield. She had little patience for sentiment, unless it came wrapped in silk and accompanied by a marriage proposal. She could flatter, lie, smile, and scheme – all in a single breath – and do it with such grace that one might almost thank her for the trouble» [12].

Цей уривок являє собою яскравий приклад іронічного психологізму Теккерей, зосередженого на образі Ребекки Шарп – центральної постаті роману «Ярмарок марнославства». У наведеному описі автор поєднує

зовнішнє спостереження з внутрішньою характеристикою героїні, активно залучаючи читача до моральної оцінки персонажа, але при цьому уникаючи прямого осуду – замість цього домінує саркастичне захоплення її «здібностями». Увага автора зосереджується увага на ключовій рисі Беккі – її самовладанні (self-possession), яке він називає «найнебезпечнішою жіночою зброєю» (that most dangerous of female weapons). Тут іронія подвійна: з одного боку, автор визнає силу цієї риси, з іншого – підкреслює, що ця сила використовується не для добра, а для маніпуляції. Беккі володіє повним контролем над своїми емоціями: «вона ніколи не червоніла, якщо сама того не хотіла» (She never blushed unless she chose to), «плакала лише тоді, коли це було корисно» (she wept only when it served her), і вміла «вдавати невинність із таким мистецтвом, що навіть єпископ міг би зворушитися» (she could feign innocence with such art that even a bishop might have been moved). Ці формулювання свідчать про віртуозну здатність до рольової гри, до маніпуляції соціальними очікуваннями, що стає своєрідним мистецтвом виживання в буржуазному світі, який сам по собі лицемірний та формалістичний.

У другій частині наведеної цитати автор звертається безпосередньо до читача: «I regret to inform you, dear reader...» – класичний прийом метанаративної іронії, коли оповідач ніби співчуває читачеві через те, що змушений розчарувати його у моральності героїні. У цьому пасажі відбувається алегоризація внутрішнього світу Беккі: «амбіції були її компасом» (Ambition was her compass), «розум – її картою» (cleverness her map), а «суспільство – полем бою» (society her battlefield). Таке поетичне моделювання її мотивації формує образ героїні як стратега у війні за соціальне виживання, де кожна дія підпорядкована логіці вигоди.

Іронічна гіпербола посилюється фразою: “She could flatter, lie, smile, and scheme – all in a single breath – and do it with such grace that one might almost thank her for the trouble” – вона настільки майстерно володіє цими засобами соціальної гри, що її «гріхи» навіть набувають чарівності. Це типовий приклад

естетизації аморальності, що не є виправданням, а радше художнім способом змалювання глибоко суперечливої натури. Цей уривок демонструє майстерність Теккерея в поєднанні сатири, психологізму та іронії. Беккі постає не просто як негативний персонаж, а як дзеркало суспільства, в якому виживає не найчесніший, а найгнучкіший, найхитріший і найменш сентиментальний.

Протилежністю Беккі є **Амелія Седлі** – покірна, ніжна, скромна, але водночас слабка, наївна, залежна від чужої думки: «Amelia was not particularly clever, but she was unfailingly kind. She did not scheme, deceive, or manipulate – not because she scorned such behavior, but because the thought simply never occurred to her. She lived in a world of sentiment and memory, clinging to the ideal of her lost love long after its reality had faded. Her loyalty was touching, even noble – and yet, at times, blinding» [12]. Цитата представляє узагальнений психологічний портрет Амелії Седлі – героїні, яка є антиподом Беккі Шарп у романі «Ярмарок марнославства». Автор підкреслює її головні риси: доброту (she was unfailingly kind), невибагливість і простоту характеру, але й відсутність життєвої кмітливості (Amelia was not particularly clever). Фраза “She did not scheme, deceive, or manipulate – not because she scorned such behavior, but because the thought simply never occurred to her” підкреслює її повну відстороненість від інтриг і соціальних ігор, що були характерні для більшості персонажів роману. Амелія настільки невинна, що навіть не усвідомлює самих можливостей обману чи маніпуляції. Це створює образ героїні, яка живе у власному світі ідеалів, не пристосованому до реалій суворого «ярмарку марнославства».

Фраза “She lived in a world of sentiment and memory” формує уявлення про Амелію як про людину, занурену у світ власних емоцій і минулого. Для неї почуття важливіші за реальність. Вона “clings to the ideal of her lost love long after its reality had faded”, що підкреслює її сліпу відданість ідеалам та людям, навіть якщо ці люди (як Джордж Осборн) насправді не заслуговують на таку любов. З одного боку, автор визнає її вірність як моральну чесноту (loyalty as

something noble), але водночас наголошує, що ця риса може бути сліпою та руйнівною, оскільки Амелія не здатна критично оцінювати людей та обставини. Цей мотив перегукується з головною темою роману – небезпекою ілюзій і самообману.

Образ Амелії часто використовується Теккереєм у контрасті з Беккі Шарп. Якщо Беккі – розумна, хитра, прагматична, то Амелія – м'яка, надто довірлива і позбавлена будь-якої соціальної стратегії. Цей контраст дозволяє автору показати різні способи виживання (або програшу) у світі «ярмарку». Відтак, це ідеальна героїня з обмеженим світоглядом. Теккерей іронізує над її сентиментальністю, сліпою любов'ю до Джорджа і нерозумінням реального життя. Її образ виявляє обмеженість традиційного жіночого ідеалу – вірної, лагідної дружини, яка живе минулим. Вірність Амелії одночасно зворушлива та небезпечна, оскільки перетворюється на сліпоту, позбавляє її здатності до об'єктивного судження. Це нагадує класичний для Теккерея прийом – показувати чесноти персонажа як джерело його слабкостей.

Таким чином, Теккерей критикує не лише активне зло (як у Беккі), а й пасивну сліпоту й бездіяльність. Автор не засуджує Амелію, але й не ідеалізує її. Її доброта та вірність, хоч і зворушливі, показані як недолік у світі, де перемогу здобувають сильніші, більш гнучкі й розважливі натури. Амелія постає образом пасивної чесноти, яка не здатна протистояти цинізму й марнославству оточення.

Джордж Осборн – представник молодого покоління джентльменів, вихований у дусі честолобства та зовнішнього блиску. «He was a very vain, selfish, dandy young man, but he was not worse than many of his neighbours», – пише автор [12]. Ця цитата втілює іронічний тон оповідача, який не лише характеризує Джорджа Осборна як типового представника «ярмарку марнославства», а й нормалізує його вади, підкреслюючи, що в суспільстві, де панує егоїзм, марнославство і поверховість, такий герой – далеко не виняток. Теккерей уникає прямого осуду, натомість сатирично оголює моральне

обличчя англійської верхівки, до якої Джордж прагне належати. Він зарозумілий, самозакоханий і морально порожній. У стосунках із Амелією Джордж виявляє холодність і жорстокість, що викриває глибоку тріщину в уявленні про «ідеального чоловіка». Образ Джорджа – критика культури удаваного благородства, втілення егоїзму й соціального конформізму.

Капітан Вільям Доббін контрастує з Джорджем. Він єдиний персонаж, наділений справжньою глибиною почуттів, здатний до самопожертви, розуміння, довготривалої вірності і моральної незмінності. «He was one of those noble-hearted fellows who are made to be loved by women and mistrusted by men» [12]. Проте його добродетель довгий час залишається непоміченою. Образ Доббіна підкреслює, наскільки у світі «ярмарку марнославства» чеснота не має цінності, якщо вона не супроводжується блиском або владою. Автор відображає парадоксальну долю Доббіна у світі, де щирість і добродетель не завжди приносять повагу чи визнання. Його шляхетність (*noble-hearted*) робить його винятком серед цинічних, егоїстичних чоловіків навколо. Теккерей створює образ «антиденді» – чоловіка не блискучого, не модного, але глибоко морального і вірного, що різко контрастує з егоїстичним Джорджем Осборном. Іронія в тому, що таких людей не завжди розуміють або цінують – навіть ті, кого вони люблять.

Образи старшого покоління, – місіс Седлі, містер О'Дауд, сер Піт Кроулі, місіс Б'ют, – змальовані часто в сатиричних або гротескних тонах і тому є карикатурними типами епохи. «Mrs. Sedley was a good woman, but her views of life were bounded by the front parlour» [12]. Ця іронічна фраза Теккерей коротко, але точно характеризує обмежений світогляд і дрібнобуржуазну ментальність місіс Седлі – матері Амелії. Вона уособлює консервативний жіночий тип свого часу – покірний, «добропорядний», зосереджена на родині, побуті й зовнішній пристойності. Її моральність не глибока, а радше формальна, підпорядкована суспільним уявленням про гідну поведінку. У своєму стилі Теккерей не висловлює прямого осуду, але викриває

провінційність мислення, позбавлену широти, співчуття чи гнучкості. Місіс Седлі не є негативним персонажем, але її пасивність, звичка до соціального комфорту та засліплення становими умовностями роблять її типовим мешканцем «ярмарку марнославства».

Другорядний персонаж роману **містер О'Дауд** був «*stout, jolly, and loud, had a heart as big as his voice and a temper as quick as his laugh*» [12]. Це типовий комічний персонаж у Теккерея, що втілює водночас грубуватість і добросердечність. Його зовнішність і поведінка подані через контраст і гіперболу: великий, галасливий, але щирий і емоційний. О'Дауд має характер, далекий від витонченості лондонського світу, однак автор ставиться до нього з теплотою та іронічною симпатією. Він часто з'являється поруч із дружиною – яскравою місіс О'Дауд – і слугує фоном для сатиричного зображення військової касти, де честь і дисципліна іноді сусідять з крикливістю й простодушністю. О'Дауд – не центральний герой, але завдяки яскравій мові та живому темпераменту добре запам'ятовується. Він – один із тих персонажів, що підсилюють атмосферу роману як «ярмарку» людських вдач, де є місце і щирим, хоча й простуватим людям.

Сер Пітт Кроулі – це сатиричний портрет англійського провінційного аристократа, позбавленого будь-якого благородства, яке традиційно пов'язується з титулом «сера». Теккерей майстерно використовує гостру соціальну сатиру, аби показати, що титули та статус не гарантують моральності, гідності чи розуму: «*Sir Pitt Crawley was a coarse, pompous, sly old man – greedy of money, tyrannical to his household, servile to his superiors, and brutal to his inferiors*» [12]. У цьому образі поєднані егоїзм, скупість, неосвіченість і лицемірство, що є типовими для представників занепакої дворянської верстви, яка тримається лише на маєтках та формальному статусі. Його ставлення до людей залежить від їхнього соціального становища — це прояв класової жорстокості, характерної для англійського суспільства ХІХ століття. Теккерей, вірний своєму реалістичному та іронічному стилю, не

гротескує персонажа до карикатури, а показує його природним породженням середовища, у якому жадібність, хамство та лицемірство стали нормою.

Місіс Б'ют Кроулі є також однією з другорядних, але колоритних персонажок роману Вільяма Теккерея «Ярмарок марнославства»: «Mrs. Bute was a managing woman – strong-minded, strong-worded, and bent upon securing a fortune for her family, even if it required the exercise of every art and artifice known to her sex» [12]. Це уособлення жіночої практичності, амбіційності та хитрості, притаманних багатьом другорядним персонажам «Ярмарку марнославства». На відміну від наївної Амелії чи інтелектуальної Беккі, вона належить до типу домашніх стратегів, які діють не напругу, а через вплив, інтриги та соціальні маневри. Теккерей іронічно описує її як жінку, здатну на майже «політичну» боротьбу за спадок, використовуючи традиційно жіночі методи – лестоці, наполегливість, контроль над близькими. Вона вміє управляти родиною і підлаштовуватись під обставини, але її турбота про добробут має егоїстичний та корисливий підтекст. Хоча місіс Б'ют не відіграє провідної ролі в романі, вона є важливою фігурою в мережі суспільних зв'язків та боротьби за спадщину старої місіс Кроулі – а отже, яскравим елементом «ярмарку», де кожен бореться за своє місце і вигоду.

Галерея другорядних художніх образів роману В. Теккерея «Ярмарок марнославства» уособлюють застарілі уявлення про мораль, стану пиху, обмеженість світогляду. Теккерей майстерно використовує художню деталь, зовнішність і мову, щоб підкреслити комічність або жалюгідність цих персонажів. Через них суспільство виступає колективним персонажем: воно схвалює лицемірство, карає щирість, формує цінності, у яких гроші важливіші за мораль. Через численних другорядних героїв Теккерей відтворює складну структуру англійського класового суспільства.

Серед усіх образів роману особливе місце посідає образ **Лялькаря** – прихований, але естетично та філософськи значущий символ, що безпосередньо пов'язаний з постаттю оповідача. У вступі до роману Теккерей

представляє себе як автора-ляльکارя, який «розставляє своїх маріонеток» на сцені й «керує їхніми рухами». Це не просто метафора, а концептуальний ключ до розуміння структури твору. «Наслідуючи традиції просвітницького роману, Теккерей, як режисер гігантського спектаклю, що розігрується на ярмарку, вибирає ляльکارя. Лялькар – це всезнаючий автор XVIII ст., він створює сценарій і керує діями своїх акторів. Він починає і закінчує дію роману, з'являючись, крім того, й посеред сюжетної лінії оповіді. Однак, одночасно з лялькарем, є автор, який подорожує разом зі своїми героями вулицями Лондона, Брюсселя. Автор – розумний, спостережливий, об'єктивний, точний, передбачливий, не забуває про деталі, які допомагають встановити істину» [35, с. 72].

Образ Ляльکارя у романі Вільяма Теккерей *«Ярмарок марнославства»* має важливе символічне значення і служить метафорою для розуміння соціальної гри та маніпуляції в англійському суспільстві XIX століття. Це символ людини, яка майстерно керує іншими, ніби ляльками на мотузках (puppet master). Цей образ передає ідею про те, що багато персонажів роману є не більше ніж маріонетками у великій грі суспільних амбіцій, інтриг і марнославства. Лялькар ж виступає як той, хто веде за собою, контролює, підлаштовує події на свою користь. Він також є символом соціальної ієрархії та нерівності, оскільки акцентує на ілюзорності свободи вибору в суспільстві. Люди – навіть начебто незалежні індивіди – насправді часто залежать від чужої волі, впливу і хитрості. Теккерей показує, що соціальні ролі і статуси задаються не природою, а грою інтересів, де лялькарі керують, а інші – лише виконавці.

Лялькар символізує штучність і умовність соціального життя, де люди виконують задані ролі – як на сцені або ярмарку. Герої роману не мають повного контролю над своїм життям: ними керують амбіції, суспільні очікування, правила гри, що панують у світі *«ярмарку марнославства»*. Водночас автор підкреслює, що й читач має бути свідомим того, що все, що

він бачить, – гра, маскарад, спектакль. Образ Лялькаря має й саморефлексивну функцію – Теккерей нагадує, що література – не дзеркало реальності, а художня конструкція. Автор як Лялькарь не просто створює персонажів, а ще й оцінює їх, коментує, іронізує, ставить під сумнів їхню моральність і мотивацію. Таким чином, він виступає не лише як оповідач, а як моральний суддя, режисер і критик одночасно.

Крізь призму сприйняття образу лялькаря, усі ключові персонажі сприймаються як «ляльки» на цьому ярмарку людської суєти. Беккі Шарп – найактивніша з «ляльок», яка намагається вирвати контроль у «лялькаря», тобто сама стати актором, що пише власний сценарій. Але навіть вона зрештою виявляється частиною тієї самої системи, яку прагне обіграти. Амелія – пасивна «лялька», яка діє за нав'язаними суспільством ролями: добра дружина, вірна вдова, покірна жінка. Вона навіть не усвідомлює, що її роль – теж частина вистави. Джордж Осборн, Родон Кроулі, сім'я Седлі та інші – типовий театральний «ансамбль», що обслуговує головну ідею марнославства та поверховості суспільного буття.

Образ Лялькаря відкриває ще одну – екзистенційну – площину осмислення роману. Він ставить питання про свободу волі: наскільки люди вільні в своїх діях, а наскільки керовані зовнішніми обставинами, суспільними нормами чи й самою природою людини. Світ роману – це не простір вільної дії, а чітко організована вистава, де кожен мусить грати свою роль, хоче він того чи ні.

Таким чином, галерея образів у романі «Ярмарок марнославства» – це складна й глибока система соціальних і моральних типів, що викривають суть англійського суспільства XIX століття, яка відображає соціальну, моральну й психологічну картину епохи. Кожен персонаж – носій певного соціального або етичного типу, але водночас індивідуальність із внутрішніми суперечностями. Завдяки багатоплановості образів, їхній взаємодії й контрасту Теккерей створює переконливу картину світу, де панує зовнішнє, показне, а справжні

цінності – або приховані, або зневажені. Саме тому ця галерея залишається актуальною і сьогодні. Центральним естетичним образом, який об'єднує цю систему, є образ Лялькаря – символ автора, оповідача, художника й судді. Він не лише керує «виставою», а й змушує читача осмислювати саму природу життя як театру, де істинне часто підмінене роллю, де свобода лише ілюзія, а мораль – питання вибору навіть у штучно сконструйованому світі.

РОЗДІЛ II.
СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ МАРКЕРИ МОВИ АНГЛІЙСЬКИХ
АРИСТОКРАТІВ ХІХ СТ. В РОМАНІ В. ТЕККЕРЕЯ
«ЯРМАРОК МАРНОСЛАВСТВА»

Соціолінгвістичні маркери мовлення відіграють важливу роль у формуванні та відтворенні соціального статусу персонажів художнього твору. У романі Вільяма Теккерея «Ярмарок марнославства», який є яскравим зразком реалістичної літератури ХІХ століття, мова англійських аристократів виступає не лише засобом комунікації, а й важливим інструментом соціальної ідентифікації. Через використання певних лексичних, фонетичних, стилістичних та прагматичних особливостей мови автор створює живі й достовірні образи вищого суспільства, демонструючи їхні цінності, звички, а також приховані суперечності. Дослідження соціолінгвістичних маркерів у романі дає змогу глибше зрозуміти механізми класового поділу, соціальної ієрархії та взаємодії персонажів, а також дозволяє простежити, яким чином мова стає засобом маніпуляції, демонстрації статусу і підтримки «ярмарку марнославства» – суспільства, де зовнішність і вміння говорити мають визначальне значення. Як зауважила провідна українська дослідниця В.А. Папіш в монографії «Лінгвопсихоакцентуація елітарної мовної особистості: теорія, історія, дискурсивна практика» (2022), «серед основних методів, за допомогою яких вивчають утілення в тексті (дискурсі) мовної свідомості акцентуваної мовною особистістю, виокремлюємо метод виявлення домінантних ознак тексту (дискурсу)» [43, с. 100].

2.1. Лексичні особливості

Мова вищих соціальних верств ХІХ століття, зокрема англійських аристократів, у художній літературі виконує не лише комунікативну функцію,

а й соціальну, ставши важливим індикатором статусу, вихованості та культурних норм. У романі Вільяма Теккерея «Ярмарок марнославства» лексика аристократів відображає їхню світоглядну позицію, соціальні стереотипи та рівень освіченості. Дослідження лексичних особливостей мовлення цієї соціальної групи допомагає глибше зрозуміти як соціальні механізми, так і психологічні портрети персонажів.

Аристократичне мовлення XIX століття було чітко регламентоване соціальними нормами та вихованням. Аристократична мова багата на слова, що описують манери, соціальні ролі, етикет. Часто використовуються такі лексеми, як “dear,” “my lord,” “ladies and gentlemen,” що підтримують формальний стиль спілкування і підкреслюють взаємні зобов’язання і субординацію. Вищі верстви прагнули відокремити себе від нижчих за допомогою особливого лексичного запасу, ввічливих формул, іронічних та елегантних виразів. Наприклад, ввічливі звертання “My dear sir”, “My lady” підкреслюють офіційність і формальність спілкування. “Very much obliged” – ввічлива фраза подяки, широко вживана в аристократичному колі. Ввічливе прохання “Pray, do tell” звучить елегантно і підкреслює манери. “I assure you” – формальна формула переконання, що часто використовувалась для підсилення важливості сказаного. Широко використовуються ввічливі формули, як-от: “Allow me to introduce...” як стандартна фраза для представлення когось у суспільстві; “I beg your pardon” – ввічлива формула вибачення або виправлення; “Your most obedient servant” – формальний вираз завершення листа або розмови, що виражає покору і повагу; “With all due respect” – формула, що передуює критиці, намагаючись пом’якшити її. У «Ярмарку марнославства» Теккерей іронічно відтворює це мовлення, підкреслюючи водночас його поверховість і соціальне призначення.

Аристократична мова відзначається використанням багатозначних слів і евфемізмів, які дозволяють тонко висловити іронію, сарказм або приховати прямі судження. Наприклад, слова, що на перший погляд звучать ввічливо та

витончено, у контексті набувають іронічного відтінку, розкриваючи справжні наміри або оцінки персонажів. Наприклад, слово “accomplished” у першому значенні означає “талановитий, освічений”, але в контексті роману воно набуває подвійного сенсу: «Miss Sharp was an accomplished lady, versed in every accomplishment that might adorn a young woman of quality» [12]. Теккерей іронічно натякає, що Беккі Шарп “освічена” не стільки у благородних мистецтвах, скільки у вмінні маніпулювати людьми. “Accomplishment” тут – це і набір вмінь світського життя, і прихована фраза для соціальної “гри” і лицемірства.

Слово “fortune” в буквальному значенні – “спадок, майно”, але у контексті роману воно часто має подвійний сенс – не тільки матеріальний добробут, але й “соціальне щастя” чи “успіх у світі”: «Her fortune was considerable, though not sufficient to satisfy the ambitions of her family» [12]. Такий багатозначний сенс дає автору змогу показати, що матеріальні багатства аристократів не гарантують їм внутрішнього спокою або повного задоволення.

Вираз “to be seen” має подвійне значення: буквально – “бути поміченою”, “з’являтися на людях”, і переносно – “мати гарну репутацію”, “підтримувати імідж”. В тексті роману твердження «She was careful to be seen in the right company» [12] є типовою соціальною евфемістичною конструкцією, яка дозволяє вказати на марнославство і публічність без прямої критики. Поняття “interest” у звичайному розумінні означає “зацікавленість”, але у контексті роману це слово часто вживається як натяк на корисливі мотиви або прихований особистий інтерес. Такий багатозначний вжиток слугує прийомом іронії, вказуючи на подвійність намірів персонажів.

Для підкреслення статусу аристократів Теккерей вводить у їхню мову архаїчні, книжні слова і стійкі фразеологізми. Це підкреслює їхню консервативність, традиційність, а також розрив із сучасним мовленням нижчих класів. Такі слова створюють атмосферу «офіційності» та «вищої культури», хоча іноді контрастують із моральним виглядом персонажів.

Архаїзми – це застарілі слова, вирази або мовні форми, які вийшли з активного вжитку в сучасній мові, але зберігаються в літературних текстах, історичних документах або використовуються для створення урочистого, піднесеного стилю. Вони часто використовуються в художній літературі для створення історичного колориту, в релігійних текстах, урочистих промовах або для надання мові особливої експресивності та піднесеності. Архаїчна і книжна лексика надає мові персонажів або автора піднесеного, офіційного або застарілого звучання – вони типові для освічених, світських людей доби Регентства (Див. Таблиця 1):

Таблиця 1. Архаїзми в романі В. Теккеря «Ярмарок марнославства».

Архаїчне / книжне слово	Значення	Контекст або ефект
Betwixt	Між	Старовинна форма слова <i>between</i> ; часто вживається у формальному чи театральному стилі.
Ere	раніше, до того як	Поетична або урочиста заміна <i>before</i> .
Thusly	отак	Книжна стилізація; звучить гіперформально або іронічно.
Methinks	мені здається	Архаїчне, театралізоване висловлювання думки.
Countenance	обличчя; вигляд; підтримка	Може вживатися як на позначення зовнішності, так і схвалення (<i>to give countenance to...</i>).
Alas	на жаль	Урочистий вигук, часто іронічно вживаний автором.

Архаїзм «квартиронка» (*quarteronne*) у романі Вільяма Теккеря «Ярмарок марнославства» з'являється як етнічна й расова маркерна одиниця, що заслуговує окремого лінгвістичного аналізу. Цей французький за походженням термін у колоніальній расовій класифікації означав людину, яка є на $\frac{1}{4}$ африканського походження (тобто дитина мулатки і білого чоловіка). У французько-креольських колоніях це був соціально значущий термін, який визнавав не тільки расову, а й соціальну ієрархію. У перекладі українською це

слово набуло форми «квартиронка» – збережено етимологію через калькування.

В романі Теккерей *quarteronne* функціонує як лексема зі зниженим соціальним статусом, расовою конотацією та відтінком «іншості»: «She was a dark-eyed little thing – a *quarteronne* from New Orleans, I dare say» [12]. Цей опис звучить із вуст оповідача в іронічному, зверхньому ключі. Теккерей цілеспрямовано використовує екзотичну, колоніальну лексику, яка маркує расову приналежність як щось дивне, гідне пліток або осуду у вищому товаристві; підкреслює об'єктивацію персонажки: її не названо по імені, її описано через «змішаність» і зовнішність; використовується як соціальний стигмат, який дає підстави герою або суспільству її знецінити. Відтак, слово «квартиронка» у романі Теккерей – це не просто екзотичне позначення расової належності, а лінгвістичний інструмент соціального розшарування, який одночасно викриває мовні практики упередженого мислення. У руках майстра іронії В. Теккерей воно стає засобом критики не лише колоніальної системи, а й самої мови як носія стереотипів і соціальної дискримінації.

В. Теккерей майстерно використовує і адаптує ідіоми та афористичні вислови, характерні для вищих верств або моралістичної літератури. Ідіома (фразеологізм) – це стійкий вираз, значення якого не можна зрозуміти з суми значень окремих слів, що входять до його складу. Ідіоми мають переносне, образне значення, яке закріпилося в мові традиційно (Див. Таблиця 2).

Таблиця 2. Ідіоми в романі В. Теккерей «Ярмарок марнославства».

Фразеологізм / вислів	Значення / ефект
to put on airs	удавати з себе вельможу, триматися зарозуміло
to dance to society's tune	підлаштовуватися під очікування світського середовища
to rise in the world	«вийти в люди», піднятися соціально
a man of parts	людина обдарована, багатостороння
to fall from grace	втратити довіру або статус, зганьбитися

to keep up appearances підтримувати зовнішній фасад пристойності

a poor creature жалюгідна, безвольна особа (часто з прихованою зневагою)

Таким чином, лексика аристократів у романі «Ярмарок марнославства» є важливим засобом соціальної ідентифікації та художнього портретування. Вона віддзеркалює не лише культурні коди епохи, а й внутрішні суперечності персонажів, їхнє лицемірство і боротьбу за статус.

2.2. Граматичні конструкції

Мова персонажів роману Вільяма Теккерея «Ярмарок марнославства» становить значний інтерес не лише як художній засіб, а й як соціолінгвістичний маркер, що відображає стану приналежність, виховання та культурний рівень. Особливо виразно це простежується у граматичних конструкціях, характерних для представників англійської аристократії XIX століття. Високий соціальний статус диктував вживання нормативно-стандартної, граматично витонченої англійської, з низкою синтаксичних і морфологічних особливостей: інверсій, складнопідрядних періодів, пасивних конструкцій, формальної ввічливості, а також архаїчних граматичних форм. Таке мовлення не тільки служило виявом аристократичної ідентичності, а й часто використовувалося Теккереєм з іронічною метою для викриття штучності, риторичності й внутрішньої порожнечі соціальних масок.

Дослідження граматичних особливостей мови аристократів у романі дозволяє не лише виявити соціальні функції мови в літературному тексті, а й глибше зрозуміти стилістичну майстерність Теккерея, його сатиричну інтонацію та мовну ідеологію вікторіанської епохи.

Інверсія – одна з характерних граматичних рис, що додає мовленню аристократів піднесеного, книжного тону. Такі звороти вживаються для посилення експресії або створення ефекту дистанції між мовцем і предметом

мови. Наприклад, у реченні «Little knew Miss Crawley what plots were hatching beneath her roof» [12] типовий порядок слів порушено: замість “Miss Crawley knew little...” використано інверсію “Little knew Miss Crawley...”, що надає фразі урочистого звучання та відчуженості. Така конструкція характерна для старших або високостатусних персонажів, які намагаються зберегти видимість контролю та витонченості.

Пасивний стан у мовленні аристократів виконує функцію нейтралізації відповідальності або ввічливого відсторонення, коли важливо зосередитися на дії, а не на суб’єкті. У твердженні “*Great consideration was shown to the lady, although she was a stranger*” [12] пасивна форма “*was shown*” надає вислову офіційного тону. Така граматики дозволяє уникнути прямого вказування на діяча, що відповідає риторичній традиції мовлення аристократії, де прямота вважалася поганим тоном.

Складнопідрядні речення, що включають умовні, часові, причинно-наслідкові та допустові підрядні частини, є типовими для мовлення освічених персонажів і функціонують як показник освіченості та «високого стилю»: “*Though she knew not whether she was admired or merely endured, she behaved with such grace and propriety that none could find fault*” [12]. Це складнопідрядне речення містить кілька рівнів підрядності. Його складність демонструє розмірковувальний характер мовлення, а також соціальну належність мовця до культурної еліти.

Мовлення аристократів рясніє конструкціями на основі модальних дієслів (*should, would, might, could*) та умовного способу, що виконує функцію пом’якшення, підкреслює делікатність і дистанціювання: “*I should be most honoured to attend the soirée, if it please you*” [12]. Тут поєднуються умовна форма “*should be honoured*” та архаїчна формула “*if it please you*”, що надає вислову надзвичайної формальності й підкреслює манірність світської розмови.

Теккерей стилізує мовлення аристократії з використанням архаїчних дієслівних форм (*doth, hath*), латинізованих конструкцій, урочистих звернень, як-от:

- “*Pray, allow me the honour...*” – етикетна формула дозволу.
- “*It doth appear that fortune has smiled upon you.*” – архаїчна конструкція з *doth*, типова для псевдо-урочистого стилю.

Ці форми у романі часто набувають іронічного забарвлення, оскільки використовуються персонажами, які намагаються здаватися вишуканими, але виглядають карикатурно.

Граматичні конструкції, що використовуються Вільямом Теккереем у мовленні аристократів, відіграють ключову роль у формуванні соціально-сатиричного виміру роману. Це не просто стилістичний засіб, це – мовна стратегія, яка допомагає авторові демонструвати стану ієрархію; викривати моральну фальш і поверховість «вищого світу»; підсилювати іронічну дистанцію між авторською позицією та зображуваною реальністю.

Аристократи у романі говорять складно, витончено, часом надмірно формально. Їхнє мовлення насичене інверсіями, архаїзмами, складнопідрядними періодами, що мають на меті не стільки повідомити щось по суті, скільки створити враження вишуканості: «*I should consider it a singular favour, sir, were you to permit me the honour of introducing myself*»[12]. Такі конструкції у романі часто використовуються ритуально, без реального емоційного змісту, що викриває порожнечу комунікації аристократів.

Теккерей зберігає іронічну позицію оповідача, використовуючи граматику аристократів для комічного ефекту. Розтягнуті пасивні конструкції та пишномовні формули ввічливості підкреслюють розрив між зовнішньою «приличністю» та внутрішнім егоїзмом, лицемірством чи дурістю: “*The honour, madam, was entirely mine, though I cannot but regret that such a delightful evening should end so soon*” [12]. Цей тип реплік звучить манірно, фальшиво, що чудово узгоджується з авторською сатирою на «ярмарок марнославства».

Умовні конструкції (would, should, might) допомагають уникнути прямоти — важлива соціальна риса для аристократії, яка цінувала зовнішню витримку, дистанцію, імітацію «високої моралі». Але Теккерей іронічно підкреслює, що за витонченими мовними формами часто ховається байдужість, зневага чи холодна розрахованість. “I should think Lady Bareacres would not approve of such company, yet one never knows” [12]. Це – ввічливе засудження без прямого обвинувачення, що водночас демонструє приховану зверхність.

Теккерей зумисно створює контраст між граматичною правильністю й моральною неправотою. У той час як прості персонажі (на кшталт Вільяма Доббіна або слуг) говорять просто, але щиро, представники вищого світу говорять бездоганно – і, водночас, фальшиво, холодно, безвідповідально. “Nothing could be more unfortunate than poor Miss Sharp’s little indiscretion. Still, I daresay she meant no harm” [12]. Це псевдо-захисна формула, яка прикриває засудження за допомогою граматичних пом’якшень.

Аристократичне мовлення постає в романі театралізованим, мов спектакль для суспільного вжитку. Воно створене не для щирої комунікації, а для підтвердження статусу, демонстрації “належності до кола”. Теккерей, будучи блискучим стилістом і знавцем соціальних кодів, розкриває через граматику цілу систему показного мовного етикету, який перетворюється на інструмент лицемірства.

Так, мовлення персонажів-аристократів у романі В. Теккерей позначене складною граматиною, що підкреслює їхній статус, культурну штучність і показну мораль. Проте не менш важливою у романі є контрастна мовна стратегія, притаманна представникам нижчих соціальних щаблів – простолюду, дрібній буржуазії, слугам, солдатам. Їхня граматика має інші функції: експресивність, емоційність, прямоту, а іноді й іронічну життєву мудрість. Мовлення простолюдинів тяжіє до простих синтаксичних конструкцій. Замість багатоетажних періодів і підрядних конструкцій – короткі речення з прямим порядком слів: “I saw her go out. She didn’t look

happy” [12] (репліка покоївки). Така форма спілкування є відображенням практичного мислення, спрямованого на дію, а не на ефект чи враження.

Персонажі нижчого класу часто вживають неформальні граматичні структури, зокрема еліпсис, подвійне заперечення, скорочені форми: “Ain’t no business of mine”; “She’s been here since noon, she has” [12]. Подібні граматичні форми наближені до живої усної мови, відображають локальний колорит, іноді соціальну відсталість – але водночас часто звучать щиро, емоційно насичено і правдиво. Простолюдини у романі рідко використовують умовний спосіб, на відміну від аристократів. Їхнє мовлення конкретне, фактичне, спрямоване на реальні речі. Наприклад: “He’ll come back. You wait and see”; “No one asked me, and no one will” [12]. Відсутність граматичних пом’якшень чи потенційних умов відображає соціальну прямоту й обмеженість вибору. Крім того, мовлення нижчих верств часто побудоване на емоційному ефекті, а не логіці: “Well I never! The likes of her – in our house!”; “That woman – oh, I wouldn’t trust her with a brass farthing!” [12]. Такі граматичні структури демонструють емоційний темперамент, реактивність, спонтанність, які протиставляються мовній стриманості вищого класу.

Простолюд у романі нерідко функціонує як носій народної мудрості, вираженої через іронію, жести, інтонацію та мовні зсуви. Іронічна сила такої мови часто перевищує формальну “ввічливу” фразу аристократа: “Them fine ladies can talk silk, but they bleed red same as us” [12]. Тут використано некоректну граматику, але фраза надзвичайно влучна й соціально пронизлива. Контраст з аристократичним мовленням відображено в таблиці 3:

Таблиця 3. Особливості граматичного мовлення аристократів та простолюдинів в романі В. Теккерея «Ярмарок марнославства»:

Ознака	Аристократи	Простолюд
Тип речень	Складнопідрядні, періодичні	Прості, короткі
Граматичні форми	Пасив, умовний спосіб, інверсія, архаїзми	Прямий порядок, скорочення, подвійне заперечення
Функція	Підтримка статусу, мовна дистанція, етикет	Емоція, оцінка, щирість

Ознака	Аристократи	Простолюди
Авторське ставлення	Іронічна дистанція	Співчуття, повага до життєвої правди
Ефект	Театралізованість, фальш, ритуальність	Реалізм, гумор, експресія

Грамотичні стратегії мовлення простолюду у романі Теккерея виконують контрастну функцію: вони не просто показують соціальну ієрархію, а й виявляють моральну й емоційну глибину тих, хто позбавлений престижної мови, але наділений життєвою щирістю. У такий спосіб Теккерей розширює межі реалізму, виводячи на передній план мовну правду як критерій моральної вартості, а не лише статусу. Іронія полягає в тому, що «високе мовлення» аристократів часто прикриває духовну порожнечу, тоді як «просте мовлення» демонструє автентичну людяність.

2.3. Прагматичні характеристики

У романі «Ярмарок марносластва» Вільям Теккерей майстерно змальовує соціальну структуру англійського суспільства першої половини XIX століття, в якому мова функціонує не лише як засіб комунікації, а й як соціальний інструмент. Особливої уваги заслуговує мовлення представників англійської аристократії, яке набуває прагматичних функцій демонстрації статусу, самопрезентації, соціального дистанціювання, політичної коректності та стратегічного лицемірства. Прагматика – це галузь лінгвістики, яка вивчає використання мови в конкретних комунікативних ситуаціях, досліджуючи, як контекст впливає на значення висловлювань і як мовці досягають своїх комунікативних цілей. Прагматика вивчає відносини між знаками та їх користувачами, зосереджуючись на тому, як люди використовують мову для досягнення певних цілей у спілкуванні. Вона аналізує не тільки те, що сказано, але й те, що мається на увазі. Основні поняття прагматики: мовленнєві акти — дії, які здійснюються за допомогою мови (прохання, наказ, обіцянка,

вибачення). Джон Остін і Джон Серль розробили теорію мовленнєвих актів, виділивши локутивний (що сказано), іллокутивний (з якою метою) та перлокутивний (який ефект) аспекти. Важливе значення у прагматиці мають імплікатури – непрямі значення, які виводяться з контексту. Пол Грайс сформулював принцип кооперації та максими спілкування (максими кількості, якості, релевантності та способу). Прагматика має важливе значення для розуміння міжкультурної комунікації, перекладу, навчання іноземних мов, розробки систем штучного інтелекту та аналізу дискурсу. Вона допомагає пояснити, чому одне й те саме речення може мати різні значення в різних ситуаціях, як-от ввічливість розуміється як стратегія, що використовується для збереження «обличчя» учасників комунікації тощо.

Теккерей, дотримуючись принципів реалізму, тонко передає ці прагматичні характеристики через деталі лексики, інтонації та мовленнєвих актів. Прагматична функція мови аристократів полягає у підтвердженні їх приналежності до «вищого світу». Цього досягають через використання складних граматичних конструкцій, формальних звертань, ритуалізованих мовних стратегій. Аристократи не просто говорять, вони демонструють свою соціальну вищість через мовлення: “Lady Bareacres was pleased to express herself most cordially, though with that air of fatigued superiority which only the noblest dames possess” [12]. У цьому прикладі ключовою є пресупозиція, передбачається, що читач знає – навіть «шира» люб’язність аристократки може бути висловлена зневажливо, що підкреслює прагматичну двозначність: мовна дія виконується, але з іншим, відчуженим ефектом.

Мовлення аристократів просякнуте непрямими актами мовлення (*indirect speech acts*). Вони рідко висловлюються прямо – надаючи перевагу натякам, припущенням, іронічним перебільшенням: “It would perhaps be imprudent to remark upon Miss Sharp’s present situation – though some might find it... instructive” [12]. Такий спосіб висловлення дозволяє уникати прямої відповідальності, але водночас виконати мовленнєву дію осуду. Це характерна

прагматична риса елітарного дискурсу: говорити, не кажучи, – діяти через імплікатуру.

Аристократи у романі ретельно дотримуються стратегії позитивної та негативної ввічливості (за класифікацією Брауна і Левінсона), використовуючи мовні формули для уникнення конфлікту та підтримки соціальної ієрархії: “You will forgive me, I hope, if I suggest that the matter be deferred until a more suitable hour” [12]. Тут ми бачимо негативну ввічливість – мовна дія оформлена так, щоб зменшити навіязування співрозмовнику. Однак у прагматичному сенсі це також інструмент контролю: не дозволити опоненту перейти межу допустимого.

Парадоксально, але мовлення аристократів у романі часто слугує маскуванню справжніх інтенцій. Формально-прихильні репліки можуть нести у собі сарказм або приховану зневагу, яку Теккерей подає через прагматичний розрив між змістом та інтонацією: “Miss Sharp is a most enterprising young woman. One can only admire such... perseverance” [12]. Тут слова, що начебто позначають похвалу, мають іронічну прагматичну інтерпретацію – вони звучать як приховане звинувачення у навіязливості. Аристократичне мовлення таким чином стає інструментом соціального тиску без відкритого конфлікту.

Для аристократів характерним є ритуалізований стиль спілкування, де навіть прості дії супроводжуються мовною виставою – з формулами, компліментами, умовностями: “Pray allow me, madam, to express my infinite obligations for the charming reception afforded me this evening” [12]. Таке мовлення прагматично слугує збереженню формального обличчя, незалежно від реальних почуттів. Цей ритуалізм є ключом до розуміння морального змісту аристократичного середовища, де слова замінюють дії, а ввічливість прикриває байдужість.

Поряд із високопарним мовленням аристократів і простою, живою мовою простолюдю, значну роль відіграє мовна поведінка представників середнього

класу – буржуазії, який активно формувався в Англії початку XIX століття. Це прошарок втілює соціальні амбіції, прагнення до самоствердження, моральну подвійність і мовну мімікрію, що відображено в лексичних, граматичних і прагматичних характеристиках їхнього мовлення.

Буржуа намагаються імітувати аристократичний стиль мовлення, але часто це відбувається з порушенням норм: у висловлюваннях спостерігається стилістична неузгодженість, надмірна пихатість, мовна претензійність: “We are of course most anxious that our dear daughter receive the proper advantages of society and suitable connections” (Містер Седлі про шлюб Амелії) [12]. Фраза позначена офіційно-статусною лексикою («proper advantages», «suitable connections»), яка має на меті встановити соціальну репутацію, але при цьому її штучність підкреслює комплекс провінційної меншовартості.

Мовна стратегія «пристойної гідності» реалізується через дотримання буржуазними персонажами мовних норм пристойності, але не через культуру, а через страх бути осоромленими чи викритими. Їхня мова часто перевантажена кліше і формулюваннями, покликаними створити враження добропорядності. Наприклад: “We live very quietly, you know – no extravagance here, thank Heaven. We keep to our station” [12]. Це прояв прагматичної самооборони: мовлення слугує запобіганню соціальному осуду. Водночас така говірка звучить обережно-загладженою, без емоційної автентичності.

Мова буржуа у романі часто виражає моральну невизначеність. Вона коливається між демонстративною скромністю й прихованими амбіціями. Така прагматична нещирість виявляється у поєднанні моральних оцінок з мовною обережністю: “I would never speak ill of a young lady, but I must say – there have been whispers” [12]. Це типовий мовленнєвий акт замаскованого пліткарства, що дозволяє мовцеві залишитися формально добродесним, хоча прагматичний зміст висловлювання – соціальний осуд. Особливо яскраво мовна поведінка буржуазії проявляється у дружини полковника О’Дауда – місис О’Дауд, родом із середнього класу, яка переймає манери «пані з вищого

світу»: “And I said to the colonel, says I: ‘My dear, ye’ll not find a better fellow than young Osborne” [12]. У її мові поєднуються регіональні ірландизми з фразеологічною пишномовністю, що створює ефект показного статусу. Вона імітує авторитетність через повтори, фамільярність, риторичні фрази, але при цьому не втрачає емоційної сили.

Теккерей сатирично викриває мовне підлабузництво буржуазії, коли вони намагаються «говорити як лорди», не маючи для цього ні стилю, ні культурного тла: “It was quite a charming little dinner – such excellent sherry, and such nice cutlets – really quite the thing, you know” [12]. Повтори й нещирі компліменти є прикладами мовного снобізму, що прагматично слугує побудові образу «цивілізованої буржуазності», але водночас виявляє мовну фальш і копіювання аристократичного маніру. Відтак, мовлення буржуазії у «Ярмарку марнославства» – це соціолінгвістичне дзеркало їхнього становища: між усталеним аристократом і народним корінням, між мораллю і вигодою, між правдою і соціальним фасадом. Теккерей демонструє, що буржуазна мова є не стільки засобом спілкування, скільки засобом виживання і пристосування, багатим на прагматичні стратегії стриманості, наслідування, захисту і прикриття. Ця мовна гнучкість і моральна неоднозначність дозволяє буржуа маневрувати в «ярмарку» соціальних ролей, саме тому Теккерей зображує їх не менш сатирично, ніж аристократів, але значно ближче до реального життя.

Таким чином, роман Вільяма Теккерей «Ярмарок марнославства» вирізняється не лише глибоким соціальним аналізом, а й винятковою мовною майстерністю. Одним із ключових аспектів його поезики є прагматичні стратегії мовлення персонажів, які виступають не просто засобом комунікації, а інструментом соціального позиціонування, морального камуфляжу та іронічного дистанціювання. Прагматика в романі Теккерей – це поле гри між мовною формою, інтенцією і соціальним ефектом, де висловлювання завжди перевантажені підтекстами.

Перш за все, мовлення героїв у романі чітко маркує їх соціальний статус, виховання та світогляд. Аристократи послуговуються витонченими граматичними конструкціями, іронією, непрямими мовленнєвими актами. Їхня мова часто функціонує як ритуальна формальність, у якій важливішим є не зміст, а спосіб подання. Натомість представники буржуазії демонструють гібридне мовлення, що поєднує наслідування вищим колам з непевністю власної ідентичності, а простолюди уживає мову, позначену прямою, експресією та емоційною відкритістю. Теккерей майстерно стилізує ці мовні прошарки, створюючи соціолінгвістичний зріз англійського суспільства початку XIX століття.

У романі кожен персонаж говорить не тільки від себе, але й як виконавець ролі в соціальному театрі. Аристократи маніпулюють мовою, приховуючи справжні мотиви за мовною витонченістю. Беккі Шарп, приміром, володіє здатністю перетворювати лестощі на зброю, а мовчання – на тактичний маневр. Її мовна поведінка – приклад прагматичного використання мови як засобу впливу: “She could flatter, lie, smile, and scheme – all in a single breath” [12]. Такий тип комунікації виражає розрив між мовною формою і наміром, і є яскравим прикладом іронічної прагматики, коли сказане не є тотожним висловленому.

Одна з ключових функцій мови в романі – збереження соціального «face», тобто гідності, статусу, самоповаги. Саме тому персонажі часто вдаються до евфемізмів, напівнатяків, обхідних форм. Наприклад, фраза: “I would never speak ill of a young lady, but...” означає мовне осудження, але завуальоване, щоб зберегти зовнішню моральність.

Відтак, прагматика мовлення у Теккерей завжди амбівалентна: персонажі говорять, щоб не сказати прямо, і кажуть те, чого не мають на увазі буквально. Це забезпечує не лише естетичну глибину тексту, а й соціально-психологічний обсяг образів. Особливе місце у прагматичній структурі роману належить оповідачеві, який постійно звертається до читача, оцінює мовлення

персонажів і водночас підважує достовірність будь-якого мовного жесту. Таким чином, автор сам стає прагматичним учасником комунікації, створюючи ефект саморефлексії та іронічного дистанціювання. Теккерей, як справжній «лялькар» (puppet-master), керує не лише діалогами героїв, а й самим процесом мовного сприйняття читачем.

Однією з найвиразніших особливостей «Ярмарку марнославства» є активна роль оповідача – стилістично складна, багатоголоса і принципово не нейтральна. У цьому романі Вільям Теккерей не приховує присутності автора за фігурами персонажів: навпаки, він цілеспрямовано створює функціонально-стилістичний тип оповідача-коментатора, який не лише передає події, а й постійно оцінює, осмислює, коментує – часто з іронією або саркастичним осудом. Для цього автор використовує публіцистичний стиль у формі моралізаторства, адже він часто звертається до читача безпосередньо, використовуючи риторіку мораліста чи спостерігача за людськими вадами, що надає його мові рис публіцистичного стилю, як-от: “Which of us is happy in this world? Which of us has his desire? or, having it, is satisfied?” [12]. Тут простежуються риторичні запитання, універсалізація досвіду, і водночас, емоційно забарвлений коментар, що виходить за межі оповіді й апелює до етичної оцінки читача.

Теккерей часто переходить до розмовної, майже побутової манери, вставляючи коментарі, які імітують усну мову або навіть балаганний стиль. Це дозволяє створити ефект іронічного розвінчання: “Let us shut up the box and the puppets, for our play is played out” [12]. Такі вислови знижують пафос, імітуючи мову актора, лялькаря, ведучого ярмарку, тобто людини, яка не є частиною подій, а лише розважає або викриває, тим самим підкреслюючи штучність соціальних ролей персонажів.

Іноді стиль автора наближається до психологічного або філософського аналізу поведінки персонажів. Він використовує логічні структури, уточнення, умовно-наслідкові конструкції: “If people only made the best of things, instead of

exaggerating their sufferings, we should be much happier” [12]. Цей стиль створює ефект об'єктивності, ніби автор виступає як спостерігач-етолог, що вивчає поведінку «людського звіра» у природному середовищі соціального престижу.

Теккерей майстерно вплітає у власну мову стилізації класичних жанрів і риторики: сентиментального роману, роману виховання, готичного роману, навіть Біблії. Ці стилістичні нашарування пародійні за своєю природою. Наприклад, опис щирих почуттів міс Седлі стилізований під романтичну традицію, але супроводжується іронічним авторським коментарем, який підважує щирість моменту. Стилістично важливим є те, що Теккерей створює метамовлення про мову: він коментує власне письмо, поведінку оповідача, читача, жанрові кліше. Така мета-нарація – одна з ознак посткласичного реалізму: “I have no heart for this business, I would rather have told the story of Amelia and George Osborne in a single chapter, but that is not how novels are written” [12]. Це відкрите порушення літературної ілюзії, яке демонструє функціональне використання постмодерної наративної саморефлексії ще до настання самої доби постмодернізму. Функціональна стилістика авторського мовлення в «Ярмарку марнославства» – це складний синтез різних стилістичних реєстрів: від публіцистичного до побутового, від сатиричного до сентиментального. Всі вони служать одній меті: розкриттю фальші соціального світу та інтелектуальній провокації читача. Мова автора не лише передає події, а й конструює їхнє сприйняття, нав'язує моральну або іронічну рамку й остаточно демонструє, що роман Теккерей це не лише зображення життя, а й глибоке дослідження самого процесу мовного представлення дійсності.

Прагматичний аналіз мовлення в «Ярмарку марнославства» дає змогу побачити роман не лише як сатиру на соціальні типи, а як складну мовну конструкцію, де слова не рівні істинам, а навпаки, – маскують, моделюють, модифікують реальність. Теккерей показує, що мова є непрозорою, часто маніпулятивною, а її головна функція не інформувати, а конструювати

соціальну гру. Саме тому прагматика мовлення у романі є ключем до розуміння характерів, стосунків і морального забарвлення «ярмарку» – світу, в якому все продається, навіть слова.

РОЗДІЛ ІІІ
МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ІНТЕГРОВАНОГО УРОКУ
ЗА РОМАНОМ В. ТЕККЕРЕЯ «ЯРМАРОК МАРНОСЛАВСТВА»
В ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ

3.1. Інтегрований урок зарубіжної літератури як вид діяльності

У сучасній освіті дедалі більшої ваги набувають інтегровані підходи до викладання, які дозволяють поєднувати знання з різних галузей та формувати цілісне бачення світу. Інтегровані уроки – це не просто поєднання двох чи більше предметів в одному навчальному занятті. Це – простір для діалогу між дисциплінами, де школярі не лише здобувають знання, а й вчаться мислити масштабно, критично, міжпредметно. Особливо цінними такі підходи є у викладанні **літератури**, яка сама по собі є синтетичним видом мистецтва і знань – поєднанням історії, філософії, психології, культури, мови, мистецтва, соціології та географії.

«Проведення інтегрованих уроків надає можливість учневі знаходити і осмислювати причинно-наслідкові зв'язки, розвивати логічне мислення. Форма проведення інтегрованих уроків докорінно відрізняється від традиційних уроків. Використання різних видів роботи під час уроку дозволяє вчителям задіяти всіх учнів до процесу вивчення конкретної теми, що говорить про достатню ефективність таких уроків. Підготовка до інтегрованих уроків розкриває творчий потенціал педагогічних кадрів і як результат – учні можуть спостерігати не лише зв'язки між кількома навчальними предметами, а й можливість співпраці вчителів, що є чудовим прикладом для взаємодії дітей між собою. Застосування різних форм інтеграції розкриває можливості до самореалізації, самовираження, творчості вчителя та учнів, сприяє розкриттю здібностей всіх учасників навчального процесу» [32, с. 167]

Зокрема, інтегровані уроки зарубіжної літератури в профільній школі стають ефективним інструментом розвитку критичного мислення, міжкультурної компетентності та навичок аналітичного читання. Актуальність таких уроків зумовлена потребою глибшого осмислення художніх текстів у контексті історичних, філософських, культурологічних і соціальних процесів. В умовах профільного навчання, де учні вже мають певну спрямованість (гуманітарну, філологічну, історичну тощо), інтеграція зарубіжної літератури з іншими дисциплінами (історією, мистецтвом, філософією, мовами, медіаосвітою) сприяє формуванню гнучкого мислення, навичок міжпредметного аналізу та усвідомленого сприйняття художніх образів і ідей. Крім того, інтегровані уроки дозволяють урізноманітнити освітній процес, активізувати пізнавальну діяльність учнів, мотивувати їх до глибшого занурення у зміст творів та краще підготувати до самостійного осмислення складних культурних явищ у сучасному світі.

У межах впровадження концепції Нової української школи інтегроване навчання посідає особливе місце як один із ключових підходів до формування компетентнісної освіти. НУШ орієнтується на всебічний розвиток особистості, здатної критично мислити, працювати в команді, приймати зважені рішення й застосовувати набуті знання в реальному житті. У цьому контексті інтегровані уроки зарубіжної літератури відіграють важливу роль, адже дозволяють поєднати вивчення художнього тексту з іншими освітніми галузями – мовною, історичною, мистецькою, громадянською, технологічною тощо. Такий підхід відповідає основним засадам НУШ, зокрема: *компетентнісному навчанню*, оскільки учні не лише вивчають зміст твору, а й аналізують його в ширшому культурному контексті, формуючи ключові компетентності (спілкування державною та іноземними мовами, культурну обізнаність, ініціативність, екологічну та соціальну свідомість тощо); *інтегрованості знань*, що допомагає учням бачити зв'язки між різними предметами та реаліями життя; *орієнтації на учня*, його інтереси, досвід,

потреби й індивідуальний темп розвитку; *формуванню критичного та креативного мислення*, що особливо важливо під час аналізу художніх творів у співвідношенні з історичними подіями, філософськими ідеями, суспільними явищами [33].

Інтегрований урок дозволяє учням побачити зв'язки між різними предметами (наприклад, літературою, історією, мистецтвом, мовами), що формує цілісну картину світу, на відміну від традиційного уроку, де знання часто подаються ізольовано. «Проведення інтегрованих уроків з використанням інформатичної складової стимулює розумову діяльність дитини. Ефективність таких уроків порівняно із традиційними вища, оскільки в процесі навчання учні виконують творчу, дослідницьку роботу з використанням сучасних інформаційних технологій та спеціалізованого програмного забезпечення» [32, с. 167]. Завдяки інтеграції досягається розвиток не лише предметних, а й надпредметних компетентностей: критичного мислення, креативності, комунікативних навичок, уміння працювати в команді та застосовувати знання на практиці.

Інтегровані уроки зазвичай мають нестандартну структуру, використовують різні види діяльності (рольові ігри, проєкти, дискусії, творчі завдання), що робить їх більш захопливими та значущими для учнів порівняно з традиційними формами навчання. Вони передбачають різні види завдань і форм роботи, що дозволяє враховувати індивідуальні особливості учнів, їхні здібності, інтереси та потреби. Учні вчаться порівнювати, аналізувати, робити висновки не лише в межах одного предмета, а й у ширшому контексті. Це поглиблює розуміння художнього тексту, розкриває його соціальні, етичні, історичні аспекти. Завдяки міжпредметному підходу знання застосовуються в нових ситуаціях, що є важливою навичкою в умовах постійних змін і викликів XXI століття.

Літературний текст – не ізольований витвір, а продукт епохи, культури й простору. Саме тому інтеграція з іншими предметами дозволяє поглибити

розуміння художнього твору. Наприклад, вивчаючи «Ярмарок марносластва» Вільяма Теккерея, учні не лише аналізують моральну деградацію персонажів, а й мандрують географією Європи XIX століття, осмислюючи контексти історичних подій (битва при Ватерлоо), соціальних норм та урбаністичних реалій Лондона того часу.

Форм проведення інтегрованих уроків існує чимало, і кожна з них має свої переваги. Однією з найефективніших є бінарний урок, коли два вчителі (наприклад, літератури та історії) спільно проводять заняття. Це створює ефект діалогу дисциплін, а отже й ефект глибшого пізнання. Не менш цікавою є форма проектного уроку, коли учні самостійно досліджують певний аспект твору, використовуючи джерела з кількох предметних сфер: створення інтерактивної карти мандрів героїв, коміксів, колажів або навіть соціальних мереж вигаданих персонажів.

Сучасна освіта потребує більше, ніж просто запам'ятовування фактів. Вона вимагає навичок системного мислення, вміння бачити зв'язки між явищами, критично аналізувати інформацію. У цьому контексті інтегровані уроки – не розкіш, а педагогічна необхідність. Вони готують учня до життя, де дисципліни не поділені на предмети, а співіснують у складній і багатовимірній реальності [34, с. 250-254].

Не можна оминати і творчі форми інтеграції: рольові ігри, театралізовані сцени, дебати, мультимедійні презентації, «живі картини» за мотивами творів, створення цифрових маршрутів героїв тощо. Все це робить літературу не лише цікавою, а й актуальною. Адже учень бачить: те, що він читає, має прямий зв'язок із історією, мистецтвом, політикою, простором і часом.

Таким чином, інтегровані уроки з літератури є ключом до багатовимірного прочитання тексту. Вони розвивають міжпредметну компетентність, поглиблюють мотивацію і вчать бути дослідником у світі культури. А головне, повертають літературі її первинну силу: здатність відкривати людині світ і саму себе.

3.2. Культурологічна картина вікторіанської Англії

Роман Вільяма Теккерея «Ярмарок марнославства» – не лише сатира на суспільство, а й глибокий культурологічний портрет Англії періоду переходу до вікторіанської доби. Попри те, що події твору розгортаються напередодні та під час Наполеонівських війн (кінець XVIII – початок XIX століття), автор насправді розмірковує про стан суспільства свого часу, тобто вікторіанської епохи, з її складною системою моральних і класових уявлень, лицемірством і прагненням до соціального піднесення.

Вікторіанська доба стала ґрунтом для творів Вільяма Теккерея, Чарлза Діккенса, Томаса Харді та інших видатних письменників XIX століття. Вона охоплює період правління королеви Вікторії у Великій Британії (1837–1901). Це була епоха глибоких трансформацій у всіх сферах життя: політиці, економіці, культурі, моралі, технологіях і повсякденному бутті. Вікторіанство залишило глибокий слід у свідомості британців і стало символом могутності Британської імперії. Промислова революція та урбанізація сприяли інтенсивному розвитку фабрик, залізниць, шахт і машинобудування; зростанню міст (Лондон перетворюється на мегаполіс), міграції селян у міста. Одночасно сформувалася величезна соціальна нерівність та виникли нові соціальні класи: буржуазія (середній клас) та пролетаріат. Великобританія Вікторіанської доби стала наймогутнішою колоніальною державою світу, а самі британці і сьогодні пишаються своєю «цивілізаторською місією», одночасно виправдовуючи експлуатацію колоній. Відтак, саму у цей період формується культура імперського патріотизму і переконання у власній вищості [10, с. 740].

В. Теккерей детально показує глибоку стратифікацію суспільства: від представників аристократії (лорд Стайн), до заможного середнього класу (родина Осборнів) і вразливих соціальних груп (Міс Беккі Шарп – сирота без статку). Соціальний статус був визначальним у вікторіанській культурі:

звання, маєток, одяг, навіть акценти мови відзначали твоє місце на «ярмарку». Головна героїня Беккі – яскравий приклад того, як індивідуальна амбітність намагається пробити класову стелю.

Одним із культурних орієнтирів вікторіанської доби була успішність, пов'язана з матеріальним добробутом. Теккерей демонструє, що в цьому суспільстві навіть кохання й шлюб стають інструментами соціального просування. Джордж Осборн одружується з Амелією з розрахунку на багатство, його батько відрікається від сина, коли той іде наперекір фінансовим очікуванням. Саме тому «ярмарок» – це не лише метафора фальші, а й ринок душ і репутацій, де все продається й купується.

Яким було місто жінки в культурі вікторіанства? Теккерей не просто описує жіночі образи, він критикує суспільну модель «ідеальної жінки». Амелія – втілення покірної, наївної, залежної вікторіанської леді, тоді як Беккі – її антипод: розумна, активна, соціально мобільна, але тому й небезпечна для патріархального ладу. Беккі порушує всі культурні заборони: вона грає чоловічу гру, інтригує, обманує, підкорює, втрачає і знову повертається. Теккерей таким чином ставить питання: чи не є «правильна» жіночність – ще однією формою лицемірства вікторіанської моралі?

У романі присутній важливий історико-культурний контекст – битва при Ватерлоо, крах Наполеона, зміна політичних настроїв. Але для Теккерей важливо не стільки зображення самої історії, скільки те, як суспільство сприймає великі події через призму своїх дрібних інтересів. У сцені балу напередодні битви при Ватерлоо світська публіка продовжує фліртувати й танцювати, ніби смерть – це щось абстрактне.

Сам термін «ярмарок марнославства» Теккерей запозичує з алегоричного роману Джона Беньяна «Путь пілігрима», де ярмарок був образом спокуси й гріховності. У романі це вже не релігійна, а культурна метафора суспільства, в якому усе зводиться до маски, ролі, гри. Люди не живуть, вони змагаються, копіюють манери, шукають вигоди, бо культура вимагає не автентичності, а

пристосування. «Ярмарок марнославства» – не просто сатиричний роман про людські вади. Це дзеркало вікторіанської культури, яка трималася на жорсткій моральності, соціальному етикеті й водночас глибокому лицемірстві. Через образи персонажів, їхні прагнення і поразки, Теккерей відкриває культурний ландшафт свого часу: епоху, де зовнішнє значило більше, ніж сутнісне. І саме тому роман залишається актуальним і сьогодні: бо ярмарок триває.

В цей період також відбувається бум літератури та друку, поширення грамотності завдяки освітнім реформам. Активно розвивається періодика, журнали, фейлетони. Домінує жанр реалістичного роману, який стає головним виразником епохи з його типовими темами: мораль, сім'я, успіх, падіння, боротьба з бідністю, соціальна мобільність, що підіймаються у творах В. Теккерей, Ч. Діккенс, Ш. і Е. Бронте, Дж. Еліот, Т. Гарді, О. Вайлда. Отже, Вікторіанська доба – це епоха величезних досягнень і великих суперечностей. Її культура стала симбіозом суворої моралі й соціального розшарування, колоніальної гордості й гуманістичного сумніву, прогресу науки і тривоги перед майбутнім. Література цієї епохи, зокрема роман «Ярмарок марнославства», є дзеркалом і критикою своєї доби [10].

Мета обговорення культурологічної картини вікторіанської Англії на уроці літератури за романом Вільяма Теккерей «Ярмарок марнославства» передбачає ознайомлення учнів з культурними реаліями вікторіанської доби; з'ясування особливостей відображення цих реалій у творі та формування вміння аналізувати твір у соціально-історичному та культурологічному контексті.

Актуалізацію опорних знань (5–7 хв) варто почати з короткого опитування (метод «мозковий штурм»). Орієнтовні питання для обговорення:

- Що ви знаєте про епоху королеви Вікторії?
- Чим цей період відрізнявся від попередніх?
- Як могли впливати суспільні норми на літературу?

Дидактичним ресурсом має бути портрет королеви Вікторії, який демонструється в контексті викладення коротких фактів про неї у форматі таймлайну. У мотиваційній передмові вчитель зауважує: «Роман «Ярмарок марнославства» – це не просто історія про Беккі Шарп. Це – панорама цілого суспільства, де кожен грає роль, вдягає маску, торгує репутацією. Сьогодні ми спробуємо розгадати: яким було це суспільство та яку «ціну» мала мораль у вікторіанську епоху».

Змістовними акцентами культурологічного блоку передбачають відомості про соціальну структуру вікторіанського суспільства (аристократія, середній клас, слуги); специфіку вікторіанської моральності (пуританство, репутація, релігійність); аналіз ролі жінки (як приклад, «ангел у домі» vs Беккі Шарп); приклади лицемірства і показовості фасадної культури та значення грошей та походження як соціального капіталу. В якості креативного завдання учні працюють із картками, на яких описані соціальні типи для зіставлення цих описів з персонажами роману.

Важливе місце має займати роботи з текстом. Заздалегідь потрібно підготувати уривки з тексту, в яких містяться приклади побутових, мовних або соціальних деталей, що ілюструють вікторіанську Англію. Зокрема, варто порівняти моральний портрет Беккі Шарп та Амелії для визначення, кого Теккерей змальовує із симпатією, а кого з іронією та чия поведінка більше відповідає очікуванням епохи. Для підготовки можна скористатися узагальненим матеріалом (Див. Таблицю 1).

Таблиця 1: Вікторіанська доба очима В. Теккерей (за романом «Ярмарок марнославства»)

Ознака вікторіанської доби	Прояв у романі Теккерей	Цитати / приклади з текст
Соціальна ієрархія та класовість	Герої мріють піднятися по соціальній драбині; аристократи зневажають «нових багатих»	Беккі прагне одружитися з представником вищого класу; батько Джорджа Осборна зневажає Амелію через її походження

Ознака вікторіанської доби	Прояв у романі Теккере	Цитати / приклади з текст
Культ репутації та пристойності	Люди вдають доброчесність заради вигоди; зовнішній вигляд важливіший за істину	Мати Джорджа знищує листи сина, щоби зберегти добру пам'ять; Беккі вдає співчутливу вдову
Роль жінки як «ангела в домі»	Амелія — приклад ідеальної дружини, пасивна, скромна; Беккі — її антипод	Амелія жертвує собою заради чоловіка; Беккі «грає ролі», порушуючи жіночі норми
Фасадна мораль, лицемірство	Персонажі чинять аморально, прикриваючись соціальними правилами	«Це роман без героя»: усі мають вади, навіть найпристойніші ззовні
Прагнення до збагачення, кар'єризму	Беккі торгує собою і своєю чарівністю; фінансовий успіх — мета життя	Беккі маніпулює чоловіками; Седлі банкрутує — і втрачає повагу суспільства
Патріархальність, нерівність статей	Чоловіки контролюють життя жінок, але часто слабші за них морально	Джордж одружується не з кохання, а через тиск батька; Беккі вміло грає на чоловічих слабкостях
Імперські амбіції, війна	Війна при Ватерлоо — не героїчна подія, а фон для особистих драм	Герої більше думають про спадки і статус, ніж про службу Батьківщині
Побут і мода вікторіанської епохи	У романі описано модні вбрання, етикет, інтер'єри, манери	Теккерей детально змальовує парадності балів, манери під час візитів

Дискусія (10–15 хв) проводиться у формах: *коло ідей* / *«гаряче крісло»* / *дебати*. Орієнтовна тематика:

- Чи є Беккі Шарп антигероїнею чи жертвою культурного контексту?
- Чи змінюється моральність у суспільствах, побудованих на вигоді?
- Чи маємо ми сучасний аналог «ярмарку марнославства»?

Творче завдання може бути виконано на уроці або як домашнє. Варіанти завдань:

- 1) Напишіть фрагмент із щоденника Беккі Шарп, у якому вона коментує звичаї англійського світського суспільства.
- 2) Створіть інфографіку «10 ознак вікторіанської доби очима Теккерея».
- 3) Уявіть, що герої роману мають сторінки в Instagram. Які були б пости у Беккі, Джорджа, Амелії?

Методи та прийоми, які варто застосовувати:

- Інтеграція історії, мистецтва, соціології (відео, картини, фрагменти текстів), використання інтерактивної карти мандрів героїв.
- «Живі портрети» персонажів (учні від імені героїв представляють свій світ).
- Робота з термінами (мораль, репутація, статус, гіпокризія, кар'єризм).
- Метод «6 капелюхів мислення» – аналіз епохи з різних позицій (емоції, факти, ризики, цінності тощо).

Методичний аспект «Робота з термінами» на уроці за романом Вільяма Теккерея «Ярмарок марнославства» допоможе учням усвідомити ключові поняття епохи та літературного тексту, навчитися аналітичному читанню та краще розуміти ідеї автора (Див. Таблиця 2).

Таблиця 2. Ключові терміни та їхній аналіз:

Термін	Визначення	Як проявляється в романі Теккерея	Питання для обговорення
Мораль	Сукупність норм поведінки, прийнятих у суспільстві	Зовнішня благопристойність часто не відповідає внутрішній чесності персонажів (напр. Беккі)	Чи можна вважати Беккі аморальною? А Амелію — моральною?
Репутація	Соціально сформований образ людини, її «добре ім'я»	Герої жертвують щастям заради збереження репутації (напр. родина Джорджа)	Чи важливіша репутація, ніж правда?
Статус	Позиція людини у соціальній ієрархії	Статус визначається не чеснотою, а грошима та зв'язками (в т.ч. через шлюб)	Як Беккі намагається підняти свій статус? Чи це її засуджує автор?
Гіпокризія (лицемірство)	Поведінка, яка суперечить задекларованим моральним цінностям	Герої приховують свої справжні наміри, удають щось одне, будучи іншим (приклад — Стьобінс, «шанований» пліткар)	Хто в романі є найяскравішим прикладом лицеміра?
Кар'єризм	Прагнення до успіху, слави, багатства будь-якою ціною	Беккі — уособлення кар'єризму, але з розумом, чарівністю й гнучкістю	Чи можна виправдати кар'єризм, якщо він веде до виживання?

Для закріплення матеріалу учитель використовує методичний прийом «термін – персонаж: учням даються картки з термінами і з іменами персонажів, щоб підібрати пару та пояснити вибір.

Метод «Шість капелюхів мислення» (автор: Едвард де Боно) – це інструмент розвитку критичного та творчого мислення, який ідеально підходить для літературного аналізу з культурологічним компонентом. Він дозволяє учням розглядати одну тему з різних кутів зору, уникаючи поверхових оцінок або емоційної упередженості. Кожен «капелюх» символізує тип мислення, який учні мають «одягнути», щоб аналізувати об'єкт, у нашому випадку епоху Вікторіанства та її втілення в романі Теккерея (Див. Таблиця 3, 4).

Таблиця 3. Сутність методу «Шість капелюхів мислення».

Колір капелюха	Тип мислення	Запитання, які ставимо
Білий	Факти, інформація	Що ми знаємо про епоху? Які об'єктивні дані?
Червоний	Емоції, відчуття	Що я відчуваю щодо подій чи героїв?
Чорний	Критика, ризики	У чому негатив епохи? Які були загрози?
Зелений	Креативність, ідеї	Як можна по-іншому поглянути на ті події?
Синій	Управління, висновки	Які висновки ми можемо зробити?
Жовтий	Позитив, переваги	У чому були плюси вікторіанської культури?

Таблиця 4. Приклади застосування методу «Шість капелюхів мислення» при аналізі вікторіанської епохи в романі «Ярмарок марнославства».

Капелюх	Застосування до уроку літератури	Приклад запитання / завдання
Білий (факти)	Робота з довідками, презентацією, цитатами з роману, описами побуту, моралі, війни, одягу тощо	<i>Назвіть факти, які свідчать про жорстку соціальну ієрархію. Які історичні події згадуються в романі?</i>
Червоний (емоції)	Усвідомлення емоційної реакції на поведінку героїв, несправедливість, іронію автора	<i>Що ви відчуваєте до Беккі? Чи викликає в вас жаль Амелія? Чому?</i>
Чорний (ризики)	Обговорення недоліків епохи: лицемірство, гніт жінок, безправ'я слуг, залежність від статусу	<i>Чим небезпечне суспільство, де репутація цінніша за правду?</i>
Жовтий (позитив)	Аналіз переваг: стабільність, культура, освіта, зовнішній блиск, традиції	<i>Які цінності (наприклад, добropорядність, ввічливість) вікторіанської доби досі мають сенс?</i>

Капелюх	Застосування до уроку літератури	Приклад запитання / завдання
Зелений (креативність)	Спроба уявити альтернативу: що було б, якби Беккі була чоловіком? Як виглядало би суспільство без лицемірства?	<i>Як би виглядав «Ярмарок марнославства» в 21-му столітті?</i>
Синій (управління)	Узагальнення, модерація дискусії, підбиття підсумків, оцінка позицій інших капелюхів	<i>Які головні ідеї ми винесли про епоху з нашого аналізу? Чи був Теккерей критиком чи хроністом свого часу?</i>

Учитель ділить клас на 6 груп, кожна група працює у «своєму» капелюсі: читає уривки, аналізує образи, готує міні-презентацію з точки зору свого капелюха. Потім відбувається спільна дискусія з узагальненням ідей. Метод сприяє глибокому розумінню теми через різні кути зору, формує критичне й багаторівневе мислення, розвиває вміння аргументувати, слухати, моделювати ситуації та створює активне обговорення, навіть у класах з різним рівнем мотивації.

Очікувані результати: учні розуміють соціальні та моральні засади вікторіанської Англії; виявляють у тексті культурні й історичні контексти; формують власну оцінку персонажів через призму культурної доби; вміють зіставляти літературну реальність із загальноісторичним фоном.

3.3. Історико-географічний контекст подій

У романі Вільяма Мейкпіса Теккерей «Ярмарок марнославства» (*Vanity Fair*, 1847–1848) герої подорожують у межах Англії, а також до континентальної Європи. Географія їхніх мандрів досить широка й відображає як соціальні прагнення, так і історичні обставини (зокрема, наполеонівські війни).

Основні географічні точки в романі: Лондон, Чізік (Chiswick), Роддон (Russell Square), Брайтон, Бате (Bath), військові табори в Англії, країни континентальної Європи: Бельгія, Неаполь Італія, Франція, Німеччина.

Лондон – головне місце подій, особливо в контексті світського життя та соціального просування героїв. Тут відбуваються важливі події в житті Беккі Шарп. Героїня намагається закріпитися в аристократичних колах. Місто зображено як центр «ярмарку марнославства» – місце амбіцій, обману і лицемірства.

Важливу роль у романі відіграє опис англійської провінції. В м. Чізик розташований пансіон для дівчат, де навчаються Беккі Шарп і Амелія Седлі. Це початкова точка їхньої життєвої подорожі. Пансіон належить міс Ганні Пінкертон, його зображено іронічно. В Роддоні розташований будинок родини Седлі, де проживає Амелія на початку роману. Після фінансового краху родини Седлі, вона втрачає соціальний статус. Брайтон – місце, куди герої вирушають на відпочинок. Беккі тут продовжує свою гру в інтриги. Бате – це популярний курорт, символ модного життя англійської провінції. Тут Беккі теж намагається здобути вплив. Родон Кроулі як військовий офіцер перебуває у різних гарнізонах, що показує його належність до військового класу.

Опис Брюсселя – один із ключових етапів роману. Герої вирушають туди напередодні битви при Ватерлоо (1815). Тут Теккерей відтворює атмосферу тривожного очікування та світського марнославства навіть перед лицем катастрофи. Битва при Ватерлоо впливає на долі багатьох героїв: Джордж Осборн гине, а Родон виживає. Після злету і падіння, Беккі подорожує по Європі, зокрема в Італії (можливо, у Неаполі, Римі), у Німеччині та Франції. Це період її вимушеної еміграції, життя на межі виживання, а згодом і нових авантур. Мандри Беккі Європою показують її вміння адаптуватися та виживати навіть у складних умовах.

Узагальнена географія:

Місце	Значення у романі
Лондон	Центр світського життя, «ярмарок марнославства»

Місце	Значення у романі
Чізік	Дівочий пансіон, старт героїнь
Брайтон, Бате	Місця модного відпочинку, етапи просування Беккі
Брюссель	Передвоєнне суспільство, битва при Ватерлоо
Франція, Італія, Німеччина	Мандри Беккі після падіння, життя на чужині

Розробка інтегрованого уроку за романом В.М. Теккеря «Ярмарок марнославства» з акцентом на географічні реалії твору дозволяє поєднати літературознавчий, культурологічний, історичний та географічний підходи. Інтегрований підхід дослідження роману розвиває інтердисциплінарне мислення, поглиблює розуміння культурного контексту та допомагає краще осмислити мотиви персонажів.

Загальні рекомендації до інтегрованого уроку за темою: «Мандри героїв – шлях через Європу марнославства».

Освітні цілі літературної частини:

- Зрозуміти тему марнославства як рушійної сили роману.
- Визначити роль мандрів у розвитку сюжету та еволюції персонажів (особливо Беккі Шарп).
- Розпізнавати іронію, сатиру та критику суспільства в тексті.

Освітні цілі географічної частини:

- Визначити ключові географічні локації у творі (Лондон, Брюссель, Бате, Чізік, міста Європи).
- Встановити маршрути мандрів героїв.
- Зрозуміти значення міст у контексті соціального статусу та подій.

Освітні цілі історичної частини:

- Коротко охарактеризувати епоху наполеонівських війн.
- Дати історичну довідку про битву при Ватерлоо.
- Пояснити, як історичні події впливають на долі героїв.

Літературна робота (15–20 хв) складається з короткого аналізу ключових сцен, пов'язаних із переїздами (Чізік, Лондон, Брюссель, подорож Європою), зокрема образу Беккі Шарп у контексті «міграції по соціальних щаблях» та опрацювання текстових уривків, де згадано конкретні географічні об'єкти.

Географічна частина (10–15 хв) складається з п'яти завдань (Див. *Робочий зошит до уроку – Додаток 1*). Серед них пропонується вивчити таблицю локацій географічних мандрів героїв роману з цитатами з твору (Завдання 1); заповнити пропуски в цитатах, спираючись на текст роману та знання про місце дії (Завдання 2); написання уявного посту в соціальній мережі від імені Беккі Шарп з мітками міст, у яких вона побувала (Завдання 3); надання короткого пояснення, що символізує кожне з міст у романі (Завдання 4); створення або демонстрація карти мандрів героїв (можна інтерактивну — Google Maps або Canva) (Завдання 5).

Групове завдання передбачає демонстрація інтерактивної карти через проєктор / інтерактивну дошку; аналіз подій, пов'язаних з конкретними точками на карті; може включати створення «щоденника подорожей» від імені персонажа (Беккі Шарп / Амелія). Важливо позначити маршрут героїв, підписати міста, охарактеризувати їхню функцію (курорт, аристократичне коло, політичний центр тощо). Під час рефлексії варто надати відповідь на питання: Чому саме ці міста? Що вони символізують?

Історичний контекст (5–10 хв) має включати міні-доповідь учителя про історичні події в Європі епохи Наполеона та значення битви при Ватерлоо. Серед дидактичних матеріалів слід мати карту Європи (паперова або інтерактивна), цитати з роману, де згадуються міста; відео чи зображення ключових міст (Лондон XIX ст., Брюссель, сцена битви при Ватерлоо).

Додаткові ідеї можуть включати реалізацію мініпроєкту: «Європа очима Беккі Шарп» через створення «путівникв» містами, де побувала героїня. Рольові гри значно поживляють хід уроку та розвивають емоційний інтелект.

Учні можуть розіграти сцену балу в Брюсселі або діалог Беккі з аристократами в Лондоні.

Реалізація інтегрованого уроку за темою «Мандри героїв – шлях через Європу марнославства» сприятиме формуванню ключових компетентностей, як-от: *культурної* через розуміння цінностей і світогляду епохи; *громадянської* через вивчення історичних подій (війна, зміна влади); *географічної* після роботи з мапами; *цифрової* при використанні онлайн-карт, презентацій, інтерактивних вправ та розвине критичне мислення через оцінку вчинків героїв у різних соціальних і культурних умовах.

3.4. Соціолінгвістична складова роману

Методична модель інтегрованого уроку за твором Теккерея базується на сучасних освітніх концепціях і передбачає міжпредметну взаємодію, активне залучення учнів, розвиток навичок мислення та мовної рефлексії для формування ключових компетентностей учнів профільної школи, вивчення соціолінгвістичного контексту твору передбачає аналіз мовлення персонажів на основі тексту оригіналу. Інтеграція знань із англійської мови та зарубіжної літератури формує цілісне уявлення про соціокультурні явища, пов'язані з вікторіанською Англією, і розвиває комунікативні компетентності CLIL-підходу. CLIL (Content and Language Integrated Learning) означає вивчення соціального й культурного контексту роману одночасно з розвитком англійської як засобу комунікації. Такий метод посилить усвідомлення міжпредметних зв'язків, готуючи учня до аналізу літературного тексту в англійськомовному контексті та розуміння соціолінгвістичних характеристик мови персонажів. Серед очікуваних результатів – набуття *лінгвістичної* (збагачення лексики та розвиток мовлення); *соціолінгвістичної* (розуміння мови як

соціального маркера) та *особистісної компетентності* (формування навичок аналізу, роботи в команді, рефлексії).

Для формування соціолінгвістичної компетентності в учнів в процесі факультативного вивчення роману В. Теккерея «Ярмарок марнославства» обрано інтегрований (бінарний) урок: діяльність пов'язує англійську мову як іноземну з літературним аналізом твору у перекладі або оригіналі. Таке поєднання можливо під проводом одного або двох вчителів та передбачає динаміку міжпредметних зв'язків. Урок може мати форму ролевої гри, інсценізації, уроку-дослідження або дискусії, що мотивує до аналізу соціальних страт і мовлення героїв роману та соціолінгвістичних маркерів твору. Проблемне навчання, інсценування мотивує учнів до глибшого занурення в рольові позиції героїв, продукуючи як мовні, так і соціолінгвістичні компетентності.

Проведений у Розділі II цього кваліфікаційного дослідження лексико-граматичний аналіз з виділенням феноменів, таких як соціолексика, вигукі, ввічливі формули, архаїзми є потужним теоретичним матеріалом для проведення факультативного заняття з вивчення роману В. Теккерея «Ярмарок марнославства» з акцентуалізацією його соціолінгвістичної складової. У методичній площині варто додати розробку рольової активності, синтезу знань та рефлексію засвоєного матеріалу.

Тема соціолінгвістичного блоку інтегрованого уроку: «Соціолінгвістичний портрет вікторіанського суспільства у романі В. Теккерея “Ярмарок марнославства”».

Мета: простежити, як мова відображає соціальні ієрархії, станову структуру й комунікативні стратегії персонажів.

Соціолінгвістика досліджує зв'язок між мовою та суспільством. У випадку «Ярмарку марнославства» – це ключ до розуміння того, як персонажі виражають (або приховують) свою ідентичність, статус, освіту, походження. Саме через мову Теккерей майстерно підкреслює лицемірство вищого світу,

прагматизм висхідних класів, покірливість або мовну пасивність «морально правильних» героїв. Кожен персонаж у романі говорить по-різному. Стилистичні особливості мови героїв – це інструмент авторської характеристики.

Актуалізація опорних знань: Беккі Шарп, як «outsider» із низів, володіє мовною гнучкістю: вона легко адаптується до будь-якого кола, копіює стиль вищого класу, використовує салонну лексику та іронію. Її мовлення – це її головна зброя: “She was armed with her usual smiles and quickness, and adapted her conversation with the skill of a chameleon” [12]. У цьому реченні підкреслюється, що Беккі Шарп володіє високим рівнем комунікативної гнучкості. Вона “adapted her conversation” – тобто підлаштовує своє мовлення відповідно до ситуації або співрозмовника. Це явище в соціолінгвістиці називається code-switching або style-shifting – зміна стилю мовлення залежно від соціального контексту, яка сигналізує про бажання належати до певної соціальної групи, прагнення до підвищення статусу, стратегічне використання мови для впливу на інших [4]. Беккі говорить «мовою вищого світу», коли це вигідно, або простіше, коли хоче викликати довіру. Її мовлення не відображає її сутність, воно є її маскою.

Образ хамелеона, застосований до характеристики Беккі є яскравим метамовним коментарем автора, що акцентує на маскувальній функції мови: хамелеон змінює колір, Беккі – мовний стиль; це символ маніпулятивності, мовної пластичності, відсутності стабільної ідентичності. У соціолінгвістиці це називається «linguistic impersonation»: використання мови як засобу імітації належності до вищого класу [4]. Невербальне доповнення “Her usual smiles and quickness” вказує на комунікативну стратегію в ширшому розумінні: мова + жести + міміка = вплив. Це підсилює ефект «переконливого мовлення», характерного для символічного капіталу (Bourdieu) – Беккі не має грошей чи статусу, але має мову і харизму. Мовлення Беккі контрастує із іншими персонажами, оскільки вона свідомо управляє мовленням, на відміну від

більшості інших героїв, зокрема Амелії, мовлення якої уособлює мовну пасивність та наївність, та аристократа Осборна «природна» мова якого не гнучка. Це дає змогу побачити нерівномірність доступу до мовних ресурсів залежно від соціального походження та освіти. Таким чином, аналізована цитата є ключовою для соціолінгвістичного розуміння образу Беккі Шарп. Вона демонструє, що мова – це соціальний інструмент боротьби; мовна компетентність може компенсувати відсутність привілей; пристосування мовлення є способом виживання та просування у суспільстві, де зовнішні маркери (включно з мовою) мають вирішальне значення.

Амелія Седлі, натомість, говорить просто, покійно, її лексика позбавлена амбіцій. Через її мову Теккерей підкреслює її пасивність та традиційність. Наприклад, фраза «Oh, George, how could you speak so cruelly? You know I would die for you!» [12] засвідчує емоційну відвертість і пасивність. Амелія говорить просто, щиро, без риторичних прикрас чи мовної гри. Це свідчить про її емоційну відкритість, традиційне виховання, невміння (чи небажання) стратегічно використовувати мову. Вона не змінює свого стилю залежно від співрозмовника, на відміну від Беккі Шарп. У соціолінгвістиці це можна розглядати як *low speech variability*: обмежений діапазон стилістичних засобів [4]. Фраза сповнена емоційної експресії, притаманної жінці з романтичним, пасивним світоглядом: «Oh» – емоційна вставка (інтер'єкція), «how could you speak so cruelly?» – запитання як вираження болю, не пошуку відповіді, «I would die for you!» – гіпербола як прояв самопожертви. Це відповідає типу мовлення, описаному Р. Лейком (Robin Lakoff) як «women's language» – мова, що демонструє залежність, ніжність, орієнтацію на стосунки, а не на владу.

Амелія говорить мовою емоцій, а не аргументів. Її мовлення не має маніпулятивного підтексту, є соціально пасивним, воно не змінює ситуацію, а лише відображає її. У класовому сенсі це мовлення стабільного середнього класу, орієнтованого на мораль, емоційну сталість і «вічні цінності», а не на кар'єру чи гру престижів. Якщо Беккі часто імітує, адаптує, іронізує, то

Амелія, навпаки, фіксована в мовному кодї, який віддзеркалює її сталість, сентиментальність і відсутність амбіцій. Це дозволяє Теккерею поставити мовлення Амелії у центр критики вікторіанської моделі «ідеальної жінки», яка мовчазна, віддана, покірна і, водночас, втрачає суб'єктність. Отже, мовлення Амелії – це приклад емоційно-орієнтованого мовного стилю, відображення гендерної і соціальної ролі жінки середнього класу у вікторіанському суспільстві, контраст до активного, гнучкого мовлення Беккі, що дозволяє розкрити соціолінгвістичне поле роману: як мова пов'язана з ієрархією, моральністю та самовизначенням.

Господиня пансіону, міс Пінкертон, використовує вишукану, але часто претензійну лексику, що імітує «псевдоаристократизм» середнього класу: «Ladies are requested not to bring novels into the school... unless they be works of unquestioned morality» [12]. Ця фраза є прекрасним прикладом мовної поведінки середнього класу, що прагне набути ознак «високої» культури. Фраза має дуже формальний, офіційний синтаксис: «Ladies are requested» (пасивна конструкція замість прямого наказу), «unless they be» (архаїчна форма дієслова *to be* у підрядному реченні умови). Така мова використовується для демонстрації «вихованості» та мовної дистанції, імітації офіційного стилю аристократичних інституцій. У соціолінгвістиці це явище називають «linguistic prestige mimicry»: імітація мови престижного класу для підвищення власного статусу [4]. Фраза також містить ключове словосполучення “works of unquestioned morality” (роботи безсумнівної моральності). Це вираз, що відображає ідеологію вікторіанської епохи, зокрема суворе дотримання норм пристойності; регулювання читання як регулювання свідомості; розмежування «дозволеної» та «шкідливої» літератури. Такий мовний вибір є прикладом дискурсу соціального контролю, притаманного інституціям (школа, церква, родина).

Панібратська доброзичливість та офіційність є ознаками мовної неприродності, характерної для соціального прошарку, який імітує

аристократію, але не має її автентичної мовної впевненості. На відміну від справжньої знаті, яка говорить просто, але впевнено, міс Пінкертон говорить “бюрократично-манірно”, що робить її образ мішень для сатири Теккерея. Цей мовний стиль контрастує з живою, іронічною, адаптивною мовою Беккі Шарп; щирою, простою мовою Амелії; розмовною мовою слуг і солдатів. Це створює мовну ієрархію, яка відповідає соціальній: чим вищий статус, тим складніша мова (але не завжди щиріша). Аналізована цитата відображає мовну стратегічність середнього класу, що прагне підтвердити свою «вихованість» через стиль; використання мови як знаряддя контролю над поведінкою, культурою, мисленням; стереотипи вікторіанської моралі, що формувалися та відтворювались через мову інституцій.

Персонажі вищого світу часто спілкуються французькою, що було ознакою класу: “*Je ne veux pas me perdre dans cette société-là*”, – каже одна з дам, демонструючи мовний снобізм. Ця фраза є типовим прикладом використання французької мови в англійському романі як соціального маркера. Теккерея застосовує її не випадково, вона виконує кілька ключових функцій у рамках соціолінгвістичного й культурного аналізу.

У вікторіанській Англії знання французької було ознакою належності до вищого світу; вишуканості, освіченості, світського виховання, а іноді — снобізму. У романі французька мова вживана переважно в контексті аристократії або претензій на неї. Використання французької в англійському тексті є *code-switching* – перемикання коду (мови) [4], що сигналізує про культурну ідентичність; прагнення дистанціюватися від нижчих класів; відмову від «звичайного» спілкування і від звичайних людей. Смысловое напруження фрази: «не хочу загубитися» не лише демонструє статус мовця, а й виражає неприйняття певного соціального кола; відчуття вищості; прагнення уникнути «змішання» зі “зниженим” середовищем. Це створює іронічний ефект: персонаж, який сам є частиною «ярмарку марнославства», прагне уникнути «поганого товариства», хоча весь роман і є сатирою на таку

«елітність». Теккерей навмисно вживає французьку у мові таких персонажів, щоби висміяти показну вишуканість; показати, як мова стає засобом соціального поділу і фальшивої переваги; підкреслити лицемірство героїв, які нібито відсторонюються від «поганого світу», але живуть за його законами. Це відсилає до ідеї *linguistic insecurity*: мовної невпевненості, коли персонаж не просто говорить французькою, а має потребу її вживати, щоб довести свою вартість [4]. Відтак, фраза “*Je ne veux pas me perdre dans cette société-là*” є мовним жестом соціального дистанціювання, що слугує культурним і соціальним індексом; демонструє приналежність (або претензію на приналежність) до вищого класу і в той самий час стає об'єктом іронії Теккерей, який висміює прагнення виглядати краще, ніж ти є насправді, через мову.

Для закріплення набутих знань рекомендується провести кілька дотичних до поставленої мети вправ. Наприклад, вправа «Чиє це мовлення?» дозволить розпізнати мовні стилі персонажів за уривками.

Вправи № 1 «Чиє це мовлення?».

Завдання: Прочитайте фрагменти з роману та визначте, хто з героїв так говорить:

- А) Амелія Седлі
- Б) Беккі Шарп
- В) Джордж Осборн
- Г) міс Пінкертон
- Д) оповідач

1. «I could be a good woman if I had five thousand a year, but I couldn't live on less—and I won't»
2. «Oh, George, you are always so unkind when I try to please you»
3. «Ladies are requested not to bring novels into the school... unless they be works of unquestioned morality»

4. «He was a fine fellow, no doubt, with a good figure, and a tolerable moustache, and a tolerable fortune, but no wit»

5. «Let us hope that no man ever had such a brilliant opportunity for advancement and lost it more completely»

Виконання цієї вправи варто завершити обговоренням на тему: «Якими мовними ознаками ви керувались?».

Вправа № 2 «Стиль і суспільний статус» скерована на зіставлення мовних рис з соціальним становищем персонажа.

Завдання: У таблиці нижче — приклади мовлення. Визначте, які стилістичні ознаки (тон, словник, граматики, риторика) відповідають яким соціальним або психологічним характеристикам.

Цитата	Ознаки стилю	Соціальний / психологічний висновок
«I never did anything bad—except sometimes tell fibs.»	проста лексика, зменшувальні	наївність, самовиправдання
«Let us be very kind to her, for she is a poor orphan and very clever.»	звертання, емпатія	співчуття, емоційна вразливість
«I speak French better than you, Miss!»	змагальний тон, чужомовна вставка	пихатість, демонстрація переваги

Питання для рефлексії:

- Яка мова — більш щира, а яка — соціально вигідна?
- Хто з персонажів «грає» мовою, а хто нею «живе»?

Вправа № 3 «Імітуй персонажа» скерована на відтворення мовлення персонажа в новій ситуації. Завдання проектує дії персонажів у сучасності. Так, Беккі Шарп дає інтерв'ю, Амелія пише пост у соцмережах, Джордж Осборн виголошує тост. Учні пишуть 3–5 речень від імені кожного у стилі, характерному для персонажа, звертаючи увагу на лексику, тон, риторичку, стиль.

Вправа № 4 «Мовний портрет» передбачає укладення мовного профіля героя. Учень обирає одного з персонажів та заповнює «мовну картку», використовуючи приклади з аналізованих раніше уривків. Мовна картка включає:

- Ім'я персонажа:
- Основні риси мовлення (тон, стиль):
- Улюблені вислови або типові фрази:
- Мовні стратегії (спокуса, лестощі, прохання, емоційний шантаж тощо):
- Що його/її мова говорить про характер?

Вправа № 5 «Розбитий діалог» передбачає відновити діалогу, виходячи з мовної поведінки персонажів. Наприклад

Завдання: Вам дається діалог без імен. Визначте, хто говорить, і впишіть репліки відповідно до стилю героїв.

A: «How charming of you to remember! But one must always appear cheerful in society, mustn't one?»

B: «I only wish we could be quiet together, without all these people»

Дискусія: Хто з них Беккі, а хто Амелія? Обґрунтуйте.

У вправи можна інтегрувати аудіоформат: озвучити репліки з інтонацією, використати шаблони «шістнадцятикутника» мовлення персонажа (емоції, соціальний контекст, мета, адресат тощо), а також зробити з цих вправ групову ротацію (станції мислення).

Очікувані результати

- **Лінгвістичні:** розширення словникового запасу, розвиток вміння працювати з первинним англійським текстом, формування навичок граматичного аналізу.
- **Соціолінгвістичні:** розуміння мови аристократів як соціального маркера; вміння розпізнавати тон, стилістичні особливості, ввічливі й соціальні формули вираження позиції.
- **Розвивальні й виховні:** розвиток критичного мислення, творчих здібностей (крізь інтерактивні завдання й рольові ігри), уміння працювати в групі.

Методична складова уроку на тему «Соціолінгвістичний портрет вікторіанського суспільства у романі В. Теккерея “Ярмарок марнославства”»

базується на сучасних педагогічних концепціях інтегрованого навчання (CLIL), підтриманих практичними формами активного навчання: рольових ігор, аналізу тексту, проектної роботи. Урок побудований таким чином, щоб учень одночасно опанував зміст літературного твору, мовні особливості вікторіанського дискурсу, і набув комунікативних навичок англійською мовою в руслі профільної освіти ЗЗСО.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило встановити, що соціолінгвістичні маркери в романі «Ярмарок марнославства» Вільяма Теккерея є важливим інструментом конструювання соціального простору твору. Мова персонажів функціонує не лише як засіб комунікації, але й як показник їхнього соціального статусу, культурного капіталу, намірів і стратегії поведінки. Мовлення персонажів є відображенням соціальної стратифікації вікторіанської Англії. Теккерей демонструє чіткі мовні відмінності між представниками різних класів: аристократією, буржуазією, служителями, що виражається у лексичному виборі, граматичних конструкціях, манері спілкування та риторичних засобах. Мовна поведінка є індикатором особистісних стратегій та соціального прагнення. Персонажі, як-от Беккі Шарп, активно модифікують своє мовлення залежно від контексту, що свідчить про використання мови як інструменту соціального просування. Натомість Амелія Седлі виявляє мовну сталість, що корелює з її пасивною соціальною позицією. Мова служить засобом збереження чи руйнування соціальних меж. Представники вищих класів використовують мову як бар'єр, що утримує соціальну дистанцію, тоді як персонажі з нижчих верств як засіб інтеграції в привілейоване середовище.

Отже, соціолінгвістичний підхід до аналізу роману «Ярмарок марнославства» не лише розширює інтерпретаційні можливості художнього тексту, але й дозволяє по-новому осмислити соціальні аспекти мовної поведінки в літературному дискурсі. Аналіз художнього мовлення дозволяє простежити соціальні процеси, актуальні для епохи автора, та водночас виявити універсальні механізми взаємозв'язку мови й соціального становища, які залишаються релевантними й у сучасному суспільстві. Подальші дослідження можуть бути присвячені порівнянню соціолінгвістичних стратегій у творах інших англійських реалістів або аналізу перекладацьких трансформацій маркерів статусу в українських версіях роману.

У романі Вільяма Теккерея «Ярмарок марнославства» мовлення є потужним інструментом соціальної типізації персонажів. Використання багатозначних слів та евфемізмів у романі «Ярмарок марнославства» є важливим лінгвістичним прийомом для створення тонкої іронії та сарказму. Вони допомагають автору передати подвійність і лицемірство соціального життя англійської аристократії XIX століття, даючи читачеві можливість бачити приховані смисли за ввічливими і офіційними висловами. Застосування архаїчної та книжної лексики, а також фразеологізмів у романі «Ярмарок марнославства» має багатofункціональний характер: *сатиричний*, оскільки викриває пустопорожність світських норм і поверховість аристократії; *соціолінгвістичний* через маркування мови певного класу, відображаючи освіту, походження, виховання та *стилістичний*, оскільки створює ефект ретроспективності, підкреслюючи жанрову приналежність до «роману з ключем» та моралістичної традиції XVIII століття. Теккерей майстерно використовує іронічні вирази в мові аристократів, щоб підкреслити їхню пихатість, лицемірство і поверховість. Ці лексичні засоби дозволяють розкрити справжню суть персонажів під маскою ввічливості й офіційності. Аналіз лексичних особливостей дозволяє краще зрозуміти соціальний контекст роману і авторську сатиру на вищий клас Англії XIX століття.

У романі Вільяма Теккерея «Ярмарок марнославства» мова персонажів виступає не лише як засіб комунікації, а як соціальний індикатор, засіб сатиричного зображення ідентичності, моралі й станової приналежності. Особливо помітною є граматична структура висловлювань представників англійської аристократії, яка виявляється у синтаксичних і морфологічних особливостях, типовій для вищого суспільства вікторіанської епохи. Через складні граматичні конструкції автор не лише стилізує мову персонажів, а й демонструє іронічне ставлення до панівного класу, підкреслюючи їхню мовну відстороненість, риторичність і часто штучну ввічливість.

Грамматичні особливості мови англійських аристократів у *«Ярмарку марнославства»* виконують не лише стилістичну, а й соціолінгвістичну функцію: вони моделюють стану ідентичність, демонструють рівень освіченості й приналежність до певного культурного прошарку. Водночас Теккерей майстерно використовує ці мовні маркери як засіб сатири: формальна правильність і складність мови часто контрастує з поверховістю думки, моралі чи поведінки. Таким чином, граматичні конструкції у романі — не просто засіб реалістичного зображення, а інструмент авторської іронії та соціальної критики.

Прагматичні характеристики мовлення англійських аристократів у *«Ярмарку марнославства»* виконують багаторівневу функцію: від самопрезентації до маніпуляції, від соціального дистанціювання до ритуалізації мовлення. Теккерей, як тонкий спостерігач і сатирик, через мовні акти розкриває розрив між формою й змістом, між словом і ділом, між зовнішньою чемністю та внутрішньою байдужістю. Таким чином, аристократичне мовлення у романі постає дзеркалом штучності всього соціального ландшафту доби, де мова — це водночас маска, зброя і театр.

Роман Вільяма Теккерей *«Ярмарок марнославства»* є багатим матеріалом для проведення інтегрованого уроку з акцентом на вивченні соціолінгвістичних маркерів мовлення персонажів. Він також дозволяє провести широкий культурологічний аналіз вікторіанської Англії середини XIX ст., зокрема поглибити знання з історії та географії Великобританії та Європи, слідкуючи за пересування героїв в залежності від історичних обставин. Географія мандрів героїв *«Ярмарку марнославства»* відображає соціальну мобільність, історичні події (особливо війну з Наполеоном) та мотиви марнославства як постійне прагнення здобути визнання, статус, гроші або кохання. Мандрі Беккі, Амелії та інших героїв – це не лише пересування в просторі, але й рух у моральному, емоційному та соціальному вимірах. Інтегровані уроки зарубіжної літератури відповідають не лише змістовим

лініям, передбаченим НУШ, а й створюють умови для всебічного розвитку учня як особистості, громадянина й мислителя. Вони сприяють оновленню освітнього процесу, роблять його живим, цікавим, дієвим і наближеним до потреб сучасного покоління школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bentley K. The TKT Course: CLIL Module. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
2. Coyle D. Content and Language Integrated Learning: Towards a Connected Research Agenda for CLIL Pedagogies. *The International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*. 2007. Vol. 10, No. 5. P. 543–562.
3. Coyle D., Hood P., Marsh D. CLIL Content and Language Integrated Learning. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
4. Holmes, J. *An Introduction to Sociolinguistics*. London: Longman, 1992. 412 p.
5. Jaisson Rodriguez Bonces. Content and Language Integrated Learning (CLIL): Considerations in the Colombian Context. *Gist Education and Learning Research Journal*. 2012. No 6. P. 177–189.
6. Labov, W. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972. pp. 89 – 107.
7. Mesthrie, R., Swann, J., Deumert, A., & Leap, W. L. (2009). *Introducing Sociolinguistics* (2nd ed.). Edinburgh: Edinburgh University Press. 528 p.
8. Meyerhoff, M. *Introducing Sociolinguistics* (3rd ed.). New York: Routledge, 2018. 352 p.
9. Romaine Suzanne. *Language in Society. An Introduction to Sociolinguistics*. Oxford University Press, 2000. 288 p.
10. *The Cambridge Guide to Literature in English*, 3rd Edition. University of Nottingham, 2006. 1275 p.
11. Thackeray W. M. *Vanity Fair*. Saint Petersburg: Palmyra, 2017. 429 p.
12. Thackeray W. *Vanity Fair*. A novel without a hero. URL: <https://www.literaturepage.com/read/vanity-fair.html>

13. Trudgill, P. *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Harmondsworth: Penguin Books, 1974. 205 p.
14. Баркасі В. В., Філіпп'єва Т. І. Сучасні теоретико-методичні умови впровадження предметно-мовного інтегрованого навчання. *Young Scientist*, 2018. № 4.4 (56.4). С. 35–38.
15. Бех І.Д. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади / Виховання особистості: Навчально-методичний посібник: У 2 кн. – Кн. 2. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
16. Бовтенко М. А. Комп'ютерна лінгводидактика: навч. посіб. Київ: Наука, 2015. 215 с.
17. Борецька Г.Є. Методика формування іншомовної компетентності у читанні. *Іноземні мови*. 2012. № 3. С.18–27.
18. Великодний О.І. Інтегровані уроки: іноземна мова та географія. Суми: Сумський державний університет, 2019. 26 с.
19. Вовк О. І. Формування граматичної компетентності студентів-філологів у процесі оволодіння англійською мовою. *Вісник ЛНПУ ім. Т. Шевченка*, 2007. № 20 (136). 124 с.
20. Главацька О. І. Розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей учнів на уроках англійської мови з використанням технології Cooperative learning. *Методика викладання філологічних дисциплін у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах України*. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2021. С. 25–28.
21. Гончаренко С.У. Зміст освіти і її гуманітаризації // *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи*. Київ, 2000. С. 68–76.
22. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Харків : Vivat, 2018. 478 с.
23. Даниленко Л.І. Менеджмент інновацій в освіті. К.: Шк. світ, 2007. 120 с.
24. Євтушенко Н. Використання методики предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) у процесі підготовки студентів за спеціальністю «інформатика і мова» (бакалаврського рівня). *Вчені записки*

ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Том 31 (70). № 4 Ч. 2, С. 68–72.

25. Словська Ю. Методика навчання читання англійською мовою з використанням автентичних текстів для студентів спеціальних факультетів (на матеріалі роману К. Льюїса «Хроніки Нарнії: Лев, чаклунка і стара шафа»). URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/277361965.pdf>.

26. Ільченко В.Р. Інтеграція змісту освіти та сучасні проблеми загальноосвітньої школи // Імідж сучасного педагога. Полтава, 2002, № 2(21). С. 14-17.

27. Інноваційні інформаційно-комунікаційні технології навчання / В. В. Корольський, Т. Г. Крамаренко, С. О. Семеріков, С. В. Шокалюк. Кривий Ріг. Книжкове видавництво Кирієвського, 2009. 325 с.

28. Інтерактивні технології навчання: Теорія, досвід: метод, посіб. Авт.-уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. К.: А.П.Н., 2002.

29. Калинюк Т. В. Основні напрями використання ІКТ в умовах дистанційного навчання. Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи. Полтава, 2020. С.172–175.

30. Калинюк Т. В. Створення і реалізація індивідуальної траєкторії навчання на уроці іноземної мови Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура : збірник наукових праць / за заг. ред. О. В. Ковтун. К., 2021. С. 265–271.

31. Козак А. М. Використання гри на уроках іноземної мови. Англійська мова та література. 2011. №14. С. 4–6.

32. Конофольська В.В. Інтегровані уроки з інформативною складовою як невід'ємна частина сучасної освіти // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки.. Київ, 2020. С. 166-172.

33. Концепція «Нова школа». За заг. ред. Грищенко М. Київ, 2016. 36 с.
Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%202016/08/21/2016-08-17-3-.pdf>.
34. Куліченко Л. А. Інтегровані уроки як один із засобів підвищення активності учнів на уроках // Херсон: Таврійський вісник освіти, 2012. №1 (37). С. 250-254.
35. Линтвар, О. М. Лінгвостилістичні засоби вираження ідіостилю В. М. Теккерей в оригіналі і пере-кладі (на матеріалі тексту роману «Ярмарок суєти» і його екранізацій) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 – Перекладознавство; Нац. авіац. ун-т. Одеса, 2015. 260 с.
36. Маримонська Л. А. Прийоми роботи з англомовним художнім текстом в 11 класі загальноосвітнього навчального закладу [Електронний ресурс]. URL: <https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodnasvita/vupysku/14/statti/marimonska.htm>
37. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: КМ Академія, 2004. 164 с.
38. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики. Київ: Києво-Могилянська академія, 2010. 243 с.
39. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції. / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецько та ін. К.: Ленвіт, 2011. 344 с.
40. Нікуліна Ф. Інтегральна технологія: основні ідеї та структура // Завуч (Перше вересня). 2000. № 23-24. С.10.
41. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 212 с.
42. Павлова О. Д. Особливості та закономірності формування інтегрованих знань у учнів. *Інтеграція знань з предметів природничо-математичного циклу: проблеми та шляхи їх вирішення*. Черкаси, 2012.
43. Папіш В. А. Лінгвопсихоакцентуація елітарної мовної особистості: теорія, історія, дискурсивна практика. Вінниця-Ужгород: Ліра, 2022. 456 с.

44. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ, 2002. 135 с.
45. Пруднікова Л., Середнікова В. Урок-подорож «Від минулого – до сучасності»: інтегрований урок з історії і географії // Рідна школа: щомісячний науково-педагогічний журнал. Київ, 2009. № 8/9. С. 60-62.
46. Поліщук Л., Пушкар Т. Жанрово-стилістичні відтворення роману Вільяма Теккерея «Ярмарок Марнославства» в українському перекладі. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Філологія. Випуск 3(5), 2022. С. 25-29.
47. Редько В. Г. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія і практика: монографія / В. Г. Редько. К. : Генеза, 2012. 224 с.
48. Романовська М. Б. Метод проектів у навчальному процесі. Харків: Ранок, 2007. 160 с.
49. Савка О., Борис І. Інтегрований урок як спосіб реалізації особистісно-орієнтованого навчання // Початкова освіта. Київ, 2007. №20. С.9-14.
50. Самарук Н. М. Теоретичні аспекти міжпредметності. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі*. Міжпредметні зв'язки : зб. наук. пр. Харків, 2009. Вип. 14. С. 178–186.
51. Семещук В. Альтернативні методи використання міжпредметних зв'язків на заняттях. *Освіта. Технікуми. Коледжі*. 2004. № 1 (7). С. 40–44.
52. Серьожникова Р. К., Пархоменко Н. Д., Яковицька Л. С. Основи психології і педагогіки: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 243 с.
53. Сисоєва С.О. Педагогічні технології творчого розвитку особистості: проблеми і суперечності. *Творча особистість у системі неперервної професійної освіти*. Х.: ХДПУ, 2000. С. 84-90.
54. Слободян О. І. Мовна політика в Україні: соціолінгвістичний аналіз. Львів: Світ, 2010. 180 с.

55. Слободян О. І. Соціолінгвістичні аспекти функціонування української мови в сучасному суспільстві. Київ: Наукова думка, 2015. 200 с.
56. Теккерей В. Ярмарок суєти. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=4097&page=3>
57. Теккерей В. Ярмарок суєти: Роман. Перекл. з англ. Ольги Сенюк. К.: Дніпро, 1979, 405 с. (т.1), 382 с. (т.2).
58. Ткаченко Л. І. Креативність і творчість: сучасний контент. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2014. № 9–10. С. 32–35.
59. Фіцула М. М. Педагогіка [навч. посіб. для студ. вищ. пед. закладів освіти]. К. : Академія, 2000. 544 с.
60. Хобзей Н. М. Соціолінгвістичні дослідження українських говірок. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. 220 с.
61. Хобзей Н. М. Наукові студії: діалектологія, етнолінгвістика, лексикографія. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2019. 832 с.
62. Шевченко І. В., Кордюк О. М. Переваги використання методики (CLIL) в процесі навчання майбутніх вчителів англійської мови у сучасних ВЗО України. *Young Scientist*. 2018. № 6 (58), С. 177–180.

ДОДАТОК

Робочий лист до інтегрованого уроку за темою:

МАНДРИ ГЕРОЇВ — ШЛЯХ ЧЕРЕЗ ЄВРОПУ МАРНОСЛАВСТВА

Цільова аудиторія: учні 10–11 класу

Завдання 1. Вивчи таблицю локацій географічних мандрів героїв роману з цитатами з твору:

Локація	Опис	Цитата з оригіналу
Чізик	Пансіон міс Пінкертон, освіта дівчат	„Miss Pinkerton’s Academy for Young Ladies was in the highest repute in Chiswick.”
Лондон	Ядро світського життя, центр інтриг	„Vanity Fair — a very vain, wicked, foolish place...”
Бате	Курорт високого класу	„Bath had been a place of fashionable resort for fifty years.”
Брайтон	Місце відпочинку і інтриг	„Brighton was in full feather. The season had begun.”
Брюссель	Бал і передвоєнне напруження	„Everybody was at Brussels, drawn thither by the famous ball...”
Париж	Вигнання, нова сцена соціальних ігор	„She was now among artists and adventurers... and she liked the society.”
Неаполь	Атмосфера розкоші та моралі	„The sun shone on Naples, but the shadow was always with her.”
Рейн / Баден	Азартні ігри, шахрайство	„She played cards like a demon and smiled like an angel.”

Завдання 2. Заповни пропуски в цитатах, спираючись на текст роману та знання про місце дії.

Локація	Опис місця	Цитата з пропуском
Чізик	Пансіон міс Пінкертон, освіта дівчат	Miss Pinkerton’s Academy for Young Ladies was in the highest repute in _____.
Лондон	Ядро світського життя, центр інтриг	Vanity Fair — a very vain, wicked, foolish place, full of all sorts of _____ and falsenesses.
Бате	Курорт аристократів	Bath had been a place of fashionable _____ for fifty years.
Брюссель	Бал напередодні битви при Ватерлоо	Everybody was at _____, drawn thither by the famous ball of the Duchess of Richmond.

Париж	Місто вигнання й нових авант	She was now among _____ and adventurers... and she liked the society.
Баден	Курорт і центр азартних ігор	She played cards like a _____ and smiled like an angel.

 Завдання 3. Напиши уявний пост в соціальній мережі від імені Беккі Шарп з мітками міст, у яких вона побувала. Використай стиль іронії або сатири, характерний для героїні.

 Місто: _____

 Текст поста:

 Завдання 4. Коротко поясни, що символізує кожне з міст у романі.

1. Лондон:

2. Брюссель:

3. Париж:

4. Неаполь:

 Завдання 5. Зроби інтерактивну карту мандрів героїв роману «Ярмарок марносластва» В. М. Теккерея за допомогою сервісу Google My Maps або Canva

.

Що включити до карти:

1. Англія

- Чізик (Chiswick) – початок роману, пансіон міс Пінкертон.
- Лондон – головна арена «ярмарку», особливо Russell Square.
- Бате (Bath) – курортне місто, де Беккі шукає прихильності впливових осіб.

- Брайтон (Brighton) – відпочинок аристократії, ще одна сцена інтриг.
- Кемп в Воксхоллі (Vauxhall) – військове містечко, де служить Родон Кроулі.

2. Бельгія

- Брюссель (Brussels) – ключове місце перед битвою при Ватерлоо. Герої готуються до балу і до бою.

3. Інші міста континентальної Європи (після Ватерлоо)

- Париж – період вигнання та нові інтриги Беккі.
- Неаполь (Naples) – частина «європейських мандрів» Беккі після втрати статусу.
- Вісбаден / Баден-Баден (імовірно) – міста з азартними іграми, які фігурують у пізніх епізодах роману.
- Кельн або Рейнська область – з'являється в описах подорожей Беккі.

Варіанти використання на уроці:

1. Демонстрація через проєктор / інтерактивну дошку.
2. Робота в групах: кожна група аналізує події, пов'язані з конкретною точкою на карті.
3. Створення «щоденника подорожей» від імені персонажа (Беккі Шарп / Амелія).
4. Рефлексія: аналіз змін у соціальному статусі персонажів у залежності від географії.